

Slučaj hrvatske Wikipedije:

Enciklopedija znanja ili enciklopedija za naciju?

Autorska izjava: Ovaj izveštaj predstavlja ocenu slučaja dezinformacija na hrvatskoj Wikipediji koju je pripremio spoljašnji stručnjak za tu temu i koji je, nakon temeljne analize ustrojstva hrvatske zajednice, pripremio tri preporuke za rešavanje tekućih izazova. Stavovi i mišljenja izraženi u ovom izveštaju predstavljaju stavove autora i ne odražavaju nužno službenu politiku ili stav Fondacije Wikimedia. Fondacija Wikimedia objavljuje ovaj izveštaj iz razloga transparentnosti.

Rezime

[Hrvatska Wikipedija \(Hr.WP\)](#) se već više od decenije bori s izazovima u pogledu sadržaja i kodeksa ponašanja, što je dovelo do rastuće zabrinutosti među globalnom zajednicom volontera. Uz podršku Upravnog odbora Fondacije Wikimedia, Fondacija je angažovala spoljašnjeg stručnjaka za procenu izazova sa kojima se projekat

suočava. Procena, koja je sprovedena između februara i maja 2021. godine, nastojala je da utvrdi da li je bilo organizovanih pokušaja unošenja dezinformacija u hrvatsku Wikipediju i da li su projekat preuzeli ideološki obojeni korisnici, strukturalno neusklađeni s [pet načela Wikipedije](#) prema kojima se određuju tradicionalne uređivačke postavke Wikipedijinih projekata.

Za razliku od drugih pluricentričnih jezičkih projekata Wikipedije, uključujući, engleski, francuski, nemački i španski, Wikipedijina srpskohrvatska zajednica je, od 2003. godine, podeljena na bosansku, hrvatsku, srpsku i originalnu srpskohrvatsku. Izveštaj zaključuje kako je ovakva struktura omogućila lokalnim jezičkim zajednicama da se podele na projekte prema gledištima, što se često svodilo na stavove političkih stranaka u tim regionima. Izveštaj dodaje i da je ova podela uskratila novostvorenim zajednicama uređivačku raznolikost koja inače vodi i podržava tradicionalno uspešni uređivački konsenzus koji postoji u drugim pluricentričnim jezičnim projektima.

Procena zaključuje da su Hr.WP-om dominirali ideološki obojeni korisnici neusklađeni s Wikipedijinih pet principa, što je potvrdilo zabrinutost globalne zajednice u pogledu integriteta projekata. Pregled članaka na Hr.WP i dokumenata koji se odnose na zajednicu, koji je obavio spoljašnji stručnjak, otkrio je da je grupa administratora i urednika više od decenije imala de-facto kontrolu nad projektom. Dokazi koje je on prikupio i procenio ukazuju da su tokom tog perioda oni namerno iskrivljavali sadržaj predstavljen u člancima, zloupotrebljavali svoja ovlašćenja i sistemski zaobilazili opšteprihvaćene globalne prakse Wikipedijine zajednice.

Dok je ova istraga bila u toku, volonteri hrvatske jezičke zajednice nezavisno su započeli proces reorganizacije i preuzimanja mera. Kao rezultat toga, preuzet je niz administrativnih mera protiv spornih administratora što je dovelo do jedne globalne zabrane i [opoziva](#) njihovih administratorskih prava. Izveštaj zaključuje da ta promena otvara put ka mogućoj obnovi zajednice. On takođe navodi da sadašnji administratori i aktivni urednici uvode konkretna poboljšanja u neke od najosetljivijih i najspornijih članaka.

Na osnovu opsežnog istraživanja i uvida u druge projekte pluricentričnih jezika, izveštaj daje tri preporuke:

1. Podsticanje hrvatske jezičke zajednice da nastavi s ponovnim uspostavljanjem snažnog sistema lokalnog upravljanja, zahtevajući prema potrebi nadzor i podršku od ostalih delova Fondacije Wikimedia.
2. Podsticanje pogođenih zajednica da razgovaraju o objedinjavanju izbora u zajednici za administratorske i funkcionalne uloge u uključenim wikijima (bosanski, hrvatski, srpski i srpsko-hrvatski).
3. Podsticanje pogođenih zajednica da razgovaraju o mogućnostima ponovnog objedinjavanja bosanskih, hrvatskih i srpskih jezičkih projekata u izvorne srpskohrvatske jezične projekte kako bi se ponovno uskladili s praksama drugih pluricentričnih jezika koji imaju objedinjene Wikipedija projekte; uključujući, ali ne ograničavajući se na Wikipedije na kineskom, engleskom, nemačkom, španskom, tamilskom, korejskom i francuskom jeziku.

U izveštaju su navedene prednosti i nedostaci svake preporuke i izvučene pouke kojima se može podržati snažnija i otpornija zajednica.

Uvod:

Wikipedija na hrvatskom jeziku je kreirana 16. februara 2003. godine, pored Wikipedije na srpskom jeziku kada su oba projekta izdvojena iz Wikipedije na srpskohrvatskom jeziku u vreme kada MediaWiki još uvek nije podržavao preslovljavanje teksta na latinicu i ćirilicu. Srpskohrvatski jezik je [uzajamno razumljiv pluricentrični jezik](#)¹ u jugoistočnoj Evropi, napisan i na ćirilici i na latinici i trenutno je pokriven sa četiri različite manje jezičke verzije Wikipedije: bosansku, hrvatsku, srpsku i originalnu srpskohrvatsku koja je privremeno arhivirana² tokom nekoliko meseci 2005. godine.

1. DINAMIKA ZAJEDNICE

- **Događaji u 2021. godini:** Niz administrativnih mera protiv grupe spornih administratora Wikipedije na hrvatskom jeziku, koje su započete u decembru 2020. i kulminirale u martu 2021. godine, doveo je do [globalne zabrane i opoziva administratorskih prava](#) vođama grupe koji su na prvom mestu bili odgovorni za zloupotrebu projekta putem tzv. „sock-puppeting“ naloga. Time se otvorio put za ono što se, nadamo se, može pretvoriti u obnovu potpune funkcionalnosti i ponovno usklađenje Hr.WP-a.³ Od početka 2021. godine, novoizabrani administratori i aktivni urednici napravili su jasna i konkretna poboljšanja u desetinama najosetljivijih i najspornijih članaka na Wikipediji na hrvatskom jeziku. Obnova hrvatske jezičke zajednice je u toku, a prema rečima njenog dugogodišnjeg člana, „novoizabrani administratori pridržavaju se Wikipedijinih principa i spremni su da ih brane“.⁴
- **Manipulativno ponašanje:** Pregled dostupne dokumentacije koja se odnosi na zajednicu, uključujući i diskusije na stranicama pojedinačnih članaka i Zahteva za mišljenjem (RfCs), koja pokriva period između 2007. i 2020. godine, otkrio je široki obrazac manipulativnog ponašanja i zloupotrebe ovlašćenja od strane ideološki obojene grupe administratora Wikipedije na hrvatskom jeziku (Hr.WP) i drugih urednika-volontera.
- Opšti utisak koji proizlazi iz ovog pregleda ukazuje na to da se ova grupa ponašala koordinisano i strateški, kao i da su njihovi postupci ostali dosledni tokom posmatranog vremenskog perioda. Čini se da su glavni članovi grupe dinamički prilagođavali svoje ponašanje kako ne bi uzbunili ili pokrenuli reakcije globalne zajednice (videti, na primer, ove rasprave na RfC-ima iz [2010](#), [2016](#), i [2019](#)).⁵ Krajem 2020. godine, postalo je očito da je glavni član grupe opstruirao postupke glasanja u zajednici koristeći tzv. „sock-puppets“, visoko manipulativnu praksu kreiranja i upotrebe lažnih mrežnih identiteta u

¹ Pluricentrični jezici se definišu pomoću nekoliko interaktivnih kodiranih standardnih oblika; u druge primere spadaju kineski, francuski, nemački, portugalski, španski i Tamil; videti: Clyne, Michael G., izd. (1992). *Pluricentrični jezici: Različite norme u različitim nacijama*. Doprinosi sociologiji jezika 62. Berlin i Njujork: Mouton de Gruyter. ISBN 3-11-012855-1.

² [Privremeno obaveštenje o zatvaranju](#) na Meti.

³ Prema anketiranim volonterima Hr.WP-a.

⁴ Anketa zajednice Hr.WP-a.

⁵ Obrasci ponašanja uočeni na pregledanim RfC-ima takođe ukazuju na moguće slučajeve neprimerenog pritiska koji su neki članovi grupe vršili izvan Wiki kanala.

svrhu obmane. Otkrivanje i potvrda lažnih profila dovela je do [globalne zabrane za tog korisnika u decembru 2020.](#) Time se otvorila prilika za povratak na hrvatsku Wikipediju urednika koji su spremni da se pridržavaju pet principa, kao za organizaciju novih izbora u zajednici, što je dovelo do ukidanja ovlašćenja za ostale članove grupe.

- **Preuzimanje projekta na Hr.WP-u:** Grupa, koja je više od decenije imala de-facto kontrolu nad Wikipedijom na hrvatskom jeziku, namerno je iskrivljavala sadržaj prikazan u člancima na Wikipediji i uspešno ometala svaki pokušaj zainteresovanih članova zajednice da isprave nacionalističke predrasude i dezinformacije. Ovaj organizovani poduhvat doveo je do potpune kontrole nad sadržajem i dinamikom zajednice (pogledajte odeljak [Ključni nalazi i studije slučaja](#)). Trajalo je to više od deset godina i dovelo je do odlaska urednika koji su bili spremni da se pridržavaju pet principa i izrazitog iskrivljavanja sadržaja u stotinama članaka i kroz različite teme.⁶ Preuzimanje, odnosno „Zarobljavanje“ projekta Wikipedije na hrvatskom jeziku je razotkrilo – i iskoristilo – slabost u Wikipedijinom modelu samoupravljanja zajednice. Odražavajući fenomen *zarobljene države*, koji predstavlja jedno od najvažnijih pitanja današnjeg nazadovanja demokratije u svetu, slučaj Hr.WP-a pokazao je da i zajednica i sadržaj ne samo da mogu da nazaduju ako njihove institucije zarobe organizovane i ideološki nastrojene grupe, već da će to i učiniti. Wikipedijin model samoupravljanja zajednice zasnovan je na „*tendenciji zajednica da ispune ideal što demokratske organizacije sopstvenog ustrojstva i delovanja*“ ([Rijshouwer, 2019., str. 237](#)). Kao društveni projekat, Wikipedija se oslanja na „*preovladavajuću ideologiju demokratske i transparentne saradničke proizvodnje putem konsenzusa i medijacije sukoba*“ ([Zachary J. McDowell, Matthew A.](#)).
- **Grupisanje radikalne desnice:** Utisak je da se ova grupa sastojala od prijatelja iz stvarnog života, ideoloških simpatizera i političkih saveznika.⁷ Brojni članci koje su kreirali i uređivali članovi ove grupe odražavaju stavove koji se poklapaju sa političkim i društveno-kulturološkim pozicijama koje zagovara labavo povezana grupa hrvatskih *radikalno desnih* političkih stranaka i ultrakonzervativnih populističkih pokreta. Ova grupa je koristila svoje položaje i ovlašćenja u zajednici da bi privukla nove, slično orijentisane saradnike, učutkala i blokirala neistomišljenike, manipulirala izborima u zajednici i potkopavala mehanizme za rešavanje sukoba unutar Wikipedije. To je uključivalo opstrukciju dva lokalna Arbitražna odbora⁸ i nekoliko slučajeva mrežnog i vanmrežnog maltretiranja prijavljenog u RfC, kao i Timu za poverenje i sigurnost Fondacije Wikimedia.
- **Neusklađenost misije:** Takođe je očigledno iz rasprava u Zahtevima za mišljenje (RfC) da su ovi urednici i administratori delovali s uverenjem da svrha Wikipedije na hrvatskom jeziku nije bila da pruži zbir svog ljudskog znanja na hrvatskom jeziku, već da je namenjena nacionalnoj državi i da stoga treba da odražava konzervativno i patriotsko gledište (pogledajte odeljak: [Ključni nalazi i studije slučaja](#)). Još jedno očito rasprostranjeno uverenje unutar ove grupe bilo je da druge etničke države i grupe – a naročito one iz regiona – *mogu i treba da* imaju sopstvene patriotske verzije enciklopedije na internetu (Ovo je bilo posebno očito tijekom rasprava na RfC-ima iz [2013.](#) i [2019.](#)).
- **Sistematska opstrukcija tradicionalnih procesa u zajednici:** Tokom protekle decenije bilo je više od desetak RfC rasprava na Meti, od kojih su skoro sve ostale nedorečene zbog sistematskog ometanja. Iako ovo može biti i znak duboko ukorenjene ideološke podele unutar lokalne zajednice, veća je verovatnoća

⁶ Potvrđeno tokom pregleda povezanih Meta zahteva za mišljenje (RfC) i u izveštajima medija.

⁷ Potvrđeno tokom pregleda povezanih Zahteva za mišljenje (RfC) na Meti

⁸ Wikipedija:Arbitražna (Prvi predlog)

⁹ Wikipedija:Arbitražni odbor (Drugi predlog)

da je opstrukcija posledica dobro organizovanog napora iste blisko povezane grupe. Takođe se čini da je grupa namerno odbijala legitimna pitanja o pristrasnosti sadržaja i/ili problematičnom ponašanju koristeći dobro poznate taktike dezinformacija, uključujući relativizovanje činjenica,¹⁰ fokusiranje na druge teme putem skretanja pažnje,¹¹ diskreditaciju drugih učesnika¹² i neposredno maltretiranje.¹³ Suprotno onome što se moglo očekivati, grupa neusklađenih administratora Hr.WP-a aktivno je učestvovala u RfC raspravama na Meti. Analiza ponašanja i komunikacije u pregledanim Zahtevima za mišljenje (RfC) pokazala je da u slučajevima kada bi diskusija počela da se zahuktava, ubrzo dolazilo do a) skretanja s originalne teme; b) upotrebe ad hominem argumenata; i c) poplave nevažnih komentara i informacija. Ovakva vrsta komunikacije bi stvarala pometnju i produžavala svaku raspravu unedogled, što je doprinelo opštem razočarenju urednika na Hr.WP.

- **Kultura nekažnjivosti:** Međutim, treba napomenuti da je, usprkos potencijalnoj umešanosti političkih motiva, upravo raširena i dominantna kultura nekažnjivosti – koja se ogledala kroz način komunikacije sporne grupe s drugim članovima zajednice koji bi izrazili zabrinutost zbog svog lokalnog wikija – ono što je učvrstilo preuzimanje Wikipedije na hrvatskom jeziku.
- **Uloga Fondacije Wikimedia:** Izostanak intervencije Fondacije u slučaju Hr.WP-a odigrao je važnu ulogu u odlasku i napuštanju Hrvatske Wikipedije od strane umerenih urednika i administratora nakon neuspeha [RfC-a iz 2013.](#) godine. Ovaj stav su izričito izneli članovi hrvatske zajednice koji su učestvovali u anketi koja je bila deo ove istrage. Šira globalna Wikimedia zajednica i hrvatska javnost [su već 2007.](#) godine postali svesni da hrvatska jezička verzija internet enciklopedije ima problema sa zajednicom i prikazuje izrazito ideološki obojen sadržaj.¹⁴

U intervjuu iz 2013. godine za hrvatske liberalne dnevne novine Jutarnji list, osnivač Wikipedije, Džimi Vejs, potvrdio je da je Fondacija bila svesna i ispitivala probleme u vezi sa hrvatskim jezičkim projektom.¹⁵ Međutim, povezani RfC, pokrenut iste godine, ostao je nedorečen nakon višemesečne rasprave koja je, s vremena vreme, postajala uzaludna. U to vreme nije postojao uspostavljen proces Fondacije koji bi pružao podršku naporu zajednice.

Fondacija se suzdržala od preduzimanja odlučnijih, direktnih mera protiv sporne grupe urednika kako bi dala prednost zaštiti principa samoupravljanja u zajednici i drugim faktorima, što je zajedno umanjilo sposobnost Fondacije da deluje. Iako većina anketiranih članova hrvatske zajednice smatra da je odsustvo reakcije WMF-a naškodilo zajednici, nisu bili sigurni da li bi agresivniji pristup sprečio opstrukciju projekta.

- **Neuspeh tradicionalnih procesa globalne zajednice u rešavanju problema Hr.WP-a:** Zahtevi za mišljenje (RfC) više od decenije nisu uspeali da reše nijedan dugotrajni problem Wikipedije na hrvatskom jeziku. Pored toga, ova procena je pokazala da se kvalitet sadržaja na Hr.WP-u postupno pogoršavao između

¹⁰ [Requests for comment/Croatian Wikipedia - User Suradnik13 - blocking and deleting - Meta \(wikimedia.org\)](#)

¹¹ [Requests for comment/Croatian Wikipedia - User: Dalibor Bosits case – Meta](#)

¹² [Zahtevi za komentar/2013. problemi Hrvatske Wikipedije/Dokaz/Postupanje - Meta](#)

¹³ [Requests for comment/2013 issues on Croatian Wikipedia/Evidence/Conduct – Meta](#)

¹⁴ https://meta.wikimedia.org/wiki/Requests_for_comment/Croatian_Wikipedia_-_User_Suradnik13_-_blocking_and_deleting

¹⁵ Jutarnji List: [OSNIVAČ WIKIPEDIJE GOVORI ZA NEDJELJNI: 'Srbi i Hrvati ne smiju imati odvojene Wikipedije'](#)

2013. i 2019. godine, uz porast revizionističkih stavova i dezinformacija koje su svake godine umetane u sve veći broj članaka. Slučaj neusklađenosti misije Hr.WP-a pokazao je šta može da se dogodi kada organizovana grupa ideološki posvećenih korisnika preuzme institucije zajednice i pretvori projekat u izvor propagande. (Pogledajte: [Ključni nalazi i studije slučaja](#))

- **Iskustvo Wikipedije na hrvatskom jeziku otvara važna pitanja u vezi sa rizicima globalnog upravljanja.**

Ono dovodi u pitanje široko prihvaćeno gledište da je celokupna Wikipedija podjednako otporna na organizovane kampanje dezinformacija usmerenih na preuzimanje jezičkih verzija.¹⁶

Uopšteno govoreći, postojeća akademska istraživanja o pokušajima uspostavljanja organizovanih kampanja dezinformacija na Wikipediji prvenstveno su usmerene na otkrivanje učestalosti neverodostojnog uređivanja i filtriranje sumnjivih urednika¹⁷. Iskustvo Wikipedije na hrvatskom jeziku može poslati poruku nekim urednicima koji žele da ometaju da je „zarobljavanje projekta“ najbolji put za promenu sadržaja bez privlačenja previše pažnje u uspostavljenoj globalnoj zajednici i komplementarnih procesa Fondacije. Ono je pokazalo da u nedostatku pravovremene pažnje i delovanja zajednice, konsolidovana grupa administratora, koja drži ključne pozicije u jednom jezičkom projektu, može doći u priliku da kreira, oblikuje i izmeni velike količine sadržaja protivno pet principa. Slučaj Wikipedije na hrvatskom jeziku pokazao je da bi slični pokušaji preuzimanja mogli postojati i na drugim jezičkim projektima. Snažniji i bolje organizovani pokušaj bilo bi teže otkriti, a samim tim i popraviti. Pouke izvučene iz slučaja Hr.WP-a otvaraju put za aktivno praćenje zajednice.

Autokratske vlade širom sveta već godinama pokušavaju da kooptiraju, ograniče ili blokiraju projekte Wikipedije na svojim jezicima, ali je pokret do sada pokazao izuzetnu otpornost na ovu vrstu pritiska. Danas se internet enciklopedija često suočava sa istim povećanim regulatornim nadzorom kao i druge platforme koje nude sadržaj koji generiše korisnik – uprkos fundamentalnim razlikama između njih. Nedavni pozivi za povećani nadzor institucija nad ovim platformama sada dolaze iz naprednih demokratija koje pokušavaju da osmisle odgovarajući odgovor na niz koordinisanih kampanja dezinformacija koje su destabilizovale njihove izborne procese i ugrozile civilno društvo. Budući da ih mnoge vlade smatraju saučesnicima – ako ne i direktnim podstrekivačima – kampanja dezinformacija, velike platforme društvenih mreža će verovatno postati glavne mete novog regulatornog zakonodavstva. Ako želi da sačuva i odbrani svoj uređivački pristup zasnovan na zajednici, Wikipedija će morati da prilagodi svoj model samoupravljanja kako bi se suočila s novim izazovima.

¹⁶ Zachary J. McDowell, Matthew A. Vetter. It Takes a Village to Combat a Fake News Army: Wikipedia's Community and Policies for Information Literacy; *Social Media + Society*, Volume 6 Issue 3, July-September 2020

¹⁷ Stanford Internet Observatory [FSI | Cyber | Internet Observatory - How to Investigate Wikipedia: Our Process](#)

2. DEZINFORMACIJE I PRISTRASNOST

Komparativna analiza sadržaja objavljenog na Wikipediji na hrvatskom jeziku u odnosu na druge Wikipedijine jezičke projekte, uključujući srpskohrvatski, dve druge standardne varijante istog policentričnog jezika (srpski i bosanski) i policentrične jezike kao što su engleski, francuski, nemački i španski, ukazala je na brojne primere sistemске i duboko ukorenjene pristrasnosti i dezinformacije na Wikipediji na hrvatskom jeziku.

- Analiza sadržaja članaka na Hr.WP-u koji opisuju osetljiva socijalna, politička i kulturna pitanja potvrdila je da su oni godinama sadržavali opštu ideološku pristrasnost. Ova procena se slaže s ranijom internom ocenom Fondacije da je pristrasnost prisutna u anketiranim člancima Hr.WP strukturirana na tri različita načina:

Pristrasnost pri oblikovanju sadržaja: Poznata i kao oponašana neutralnost. Davanje jednake težine nizu konkurentskih tvrdnji, iznošenje sumnjivih tvrdnji uporedno sa činjeničnim istinama ili kontekstualizacija činjenica na način koji čitaoca dovodi u zabludu. **Pristrasnost pri izboru izvora:** pozivanje na ne-neutralne izvore bez otkrivanja njihove pripadnosti i/ili upotreba sumnjivih izvora koji podupiru tvrdnje predstavljene u članku. Oponašana neutralnost redovno se oslanja na ovu vrstu pristrasnosti. **Selektivna pristrasnost:** selektivno uključivanje i isključivanje sadržaja bez obzira na to koliko je on bitan ili aktuelan, kako bi se uticalo na percepciju čitaoca.

- Međutim, na Wikipediji je mnogo je teže utvrditi dezinformacije, jer to obično podrazumeva i iskazivanje namere. Potpuna transparentnost mrežne enciklopedije i princip dizajna po kom „svako može da uređuje“ čine je mnogo otpornijom na klasične kampanje dezinformacija i druge organizovane pokušaje da se utiče na sadržaj kroz neautentično uređivanje¹⁸. Otpornost Wikipedije na pristrasnost i dezinformacije u velikoj meri se oslanja na postojanje funkcionalne i raznolike zajednice urednika i administratora. U većim jezičkim projektima Wikipedije, kao što su engleski, španski, francuski ili nemački, ova raznolikost potiče od samog broja učesnika, ali i od činjenice da su to pluricentrični jezici sa značajnim brojem izvornih govornika koji dolaze iz različitih zemalja, koji u dobro uspostavljene uređivačke i saradničke postupke donose svoje, donekle različite, socio-političke i kulturne referentne okvire.

KADA DEZINFORMACIJE POSTAJU KAMPANJA?

Jedan mogući način za sprovođenje kampanje dezinformacija bio bi da organizovana grupa korisničkih naloga preuzme celokupan jezički projekat tako što bi blokirala neistomišljenike i „instalirala“ ideološki usklađene naloge na položaje koji su od suštinskog značaja za procese samoupravljanja u zajednici. Međutim, *da bi takav poduhvat imao bilo kakvog uticaja na šire društvo koje aktivno koristi projekat te Wikipedijine jezičke zajednice, on mora da utiče na sadržaj u značajnom broju članaka i tokom dužeg vremenskog perioda.* Oni koji posećuju i čitaju Wikipediju morali bi tokom dužeg vremena da budu izloženi dezinformacijama i pristrasnosti, dok su istovremeno uvereni, zbog decenijama izgrađivane reputacije Wikipedije, da čitaju neutralne informacije zasnovane na činjenicama.

VREME JE VAŽNO

¹⁸ Ibid.

- Uspešna kampanja dezinformacija, koja dovodi do preuzimanja jezičke verzije Wikipedije, stoga bi bila situacija u kojoj veliki deo sadržaja značajno odstupa od prihvaćenog akademskog konsenzusa, onako kako je on definisan u pouzdanim izvorima. Drugim rečima, kada *pseudonauka i historijski negacionizam postanu dominantni u skupu osetljivih tema obuhvaćenih tekstovima na Wikipediji i kada oni ostanu na mreži u takvoj preuzetoj jezičkoj verziji projekta tokom dužeg vremena.*
- U slučaju Wikipedije na hrvatskom jeziku, članci pogođeni istorijskim revizionizmom i manipulacijom činjenicama *bili su više godina dostupni na internetu i uticali na javnu sferu.*
U suprotnosti sa pet principa Wikipedije kojih bi se trebalo pridržavati na bilo kojem jeziku, čini se da je krajnji cilj ovog poduhvata je da se pokuša uticati na konačni moralni ili vrednosni sud o osobi, fenomenu ili istorijskom događaju opisanom u članku, i to na način koji je u skladu sa širim ideološkim stavovima onoga ko vrši uticaj. U tom smislu, može se slobodno reći da je Wikipedija na hrvatskom duže vreme neusklađena sa prvim i drugim principom Wikipedije.

RADIKALNA DESNICA

- Hrvatskim političkim spektrom dominiraju dve vodeće političke stranke – Socijaldemokratska partija levog centra (SDP) i Hrvatska demokratska zajednica desnog centra (HDZ). Poslednja dva izborna ciklusa obeležio je rast manjih stranaka i pokreta, čiji se politički stavovi kreću od liberalnog levog do ultrakonzervativnog populizma. Neke od ovih grupa su dobile priliku da igraju važniju ulogu na različitim nivoima vlasti.
- Politički pejzaž također uključuje i desetak ultrakonzervativnih, kleronacionalnih i krajnje desničarskih političkih partija, grupa za politički pritisak i pokreta. Uprkos njihovoj fragmentaciji i unutrašnjim borbama, oni dele značajan broj društveno-političkih i kulturnih stavova koji se uklapaju u širu definiciju *radikalne desnice*¹⁹ - koja se koristi u političkim naukama u odnosu na evropske kontekste. Uz nekoliko manjih izuzetaka, ove grupe su systemske u smislu da se bore za politički uticaj učešćem u izbornom procesu u Hrvatskoj i da priznaju autoritet državnih institucija.
Nekoliko hrvatskih radikalnih desničarskih grupa i političkih stranaka vuče korene iz [Stranke prava](#) i od njenog osnivača Ante Starčevića i smatraju da je Nezavisna država Hrvatska (NDH) bila legitimna država. Većina otvoreno izražava svoju povezanost sa [Ustaškim pokretom](#).²⁰ Današnji hrvatski Ustav navodi antifašističku borbu protiv NDH kao jedan od osnovnih principa državne nezavisnosti.²¹
Nakon perioda provedenog na političkoj margini, privlačnost radikalne desnice u Hrvatskoj značajno je porasla tokom protekle decenije. To je kulminiralo na predsedničkim i parlamentarnim izborima 2020. godine, kada su, po prvi put u 21. veku, kandidat i politička koalicija profilisani oko ultrakonzervativnih vrednosti osvojili značajan broj glasova²². Njena privlačnost je posebno jaka među mlađim glasačima koji

¹⁹ Vedran Obućina, Right-Wing Extremism in Croatia; Str. 2; Fridrih Ebert Stiftung, 2012.

²⁰ Ramet P. Sabrina (1999.): The Radical Right in Central and Eastern Europe Since 1989, str.5-12, Penn State University Press

²¹ [Ustav Republike Hrvatske \(konsolidovani tekst\) | Hrvatski parlament](#)

²² Miroslav Škoro, kandidat desnice koji je vodio kampanju na platformi koja je delila mnoge narative radikalne desnice, osvojio je 24,4 % glasova u prvom krugu predsedničkih izbora u decembru 2020. godine. Tadašnja predsednica Kolinda Grabar-Kitarović i njen protivnik iz Socijaldemokratske partije Zoran Milanović (koji je na kraju pobedio u drugom krugu izbora, održanom 05.01.2021. godine) osvojili su 26,65 % i 29,55 % glasova. Škoro je postigao najbolji rezultat od bilo kojeg kandidata desnice u poslednjih deset godina.

su glavni korisnici društvenih mreža i alternativnih informativnih portala aktivnosti, ali i glavne mete propagande i dezinformacija na tim platformama.^{23 24}

- Vodeći proizvođači i pojačivači ultradesničarskih narativa su „*alternativni*“ portali koji ne ispunjavaju tradicionalne zahteve Wikipedije za verodostojne izvore. Ovi izvori, koji su često pod de-facto kontrolom ultrakonzervativnih udruženja i grupa, pojavljuju se kao izvori u stotinama članaka na Wikipediji na hrvatskom jeziku – što posredno doprinosi njihovoj vidljivosti i uticaju (pogledajte: [Sumnjivi izvori](#))

²³ Vedran Obućina, Right-wing Extremism in Croatia, str. 7; Friedrich Ebert Stiftung, 2012.

²⁴ Studija evropskih vrednosti 2017.; [Studija EVS-a 2017.](#)

Moguće preporuke politike:

[Jednostavan izbor između latinice i ćirilice] „na jednoj južnoslavenskoj Wikipediji bi bio sasvim dovoljan te bi omogućio da se mnoge sporne zajedničke teme riješe jer bi nas natjeralo da napišemo jednu zajedničku povijest koja bi više poštovala sve žrtve na svim stranama i imala manje mitologije a više činjenica.“
Dugogodišnji urednik volonter Wikipedije na hrvatskom jeziku; svibanj 2021. Odgovor u anketi koja je pratila ovu procenu.

Preporuke navedene u nastavku predstavljaju savetodavno mišljenje za Fondaciju. Zasnovane su na opsežnoj istrazi o problemima sa zajednicom i sadržajima Wikipedije na hrvatskom jeziku, kao i na uvidima u druge projekte pluricentričnih jezika. Zajednice se podstiču da vode relevantne razgovore kako bi dalje istražile ove preporuke.

1. Podsticanje hrvatske jezičke zajednice da nastavi sa uspostavljanjem snažnog sistema lokalnog upravljanja, zahtevajući prema potrebi nadzor i podršku od ostalih delova Fondacije Wikimedia.

U toku trajanja ove studije uočeno je da je Wikipedia na hrvatskom jeziku napravila važna i bitna poboljšanja u prečišćavanju sadržaja od ideološke pristrasnosti i dezinformacija.

Argumenti za:

- Od vitalnog je značaja da se ovaj proces koji vodi zajednica nastavi i da se projekat na kraju ponovo uskladi sa pet principa Wikipedije. Ovi nedavni događaji na Hr.WP-u su iznova potvrdili princip samoupravljanja u zajednici. Oni su na kraju pokazali da rešenja koja je kreirala implementirala zajednica suštinski prate osnovni demokratski princip Wikipedije. Međutim, proces ponovnog usklađivanja Hr.WP-a je tek počeo i zajednica će možda morati da razmotri potrebu da osmisli i razvije instrumente i institucije koji će omogućiti efikasniji nadzor sadržaja, komunikaciju i razmenu resursa sa susednim zajednicama koje dele isti, uzajamno razumljiv pluricentrični jezik. Fondacija Wikimedia treba da bude spremna da pruži svu podršku i pomoć, ako se to od nje zatraži.

Argumenti protiv:

- Rešenja koja zajednica primenjuje moraju biti održiva. Da bi se ovo obezbedilo, preporučuje se da zajednica uspostavi nadzorni odbor koji će nadgledati razvoj događaja tokom određenog perioda, kako bi se osiguralo da se pozitivni pomaci ne izgube. Nadzorni odbor bi takođe trebalo da pomogne zajednici da se suprotstavi organizovanijim pokušajima podsticanja dezinformacija u projektima u ranoj fazi. Ali bez uspostavljanja kontrole, prerano je reći da je trenutna promena trajna.

2. Podsticanje pogođenih zajednica da razgovaraju o objedinjavanju izbora u zajednici za administratorske i funkcionalne uloge u uključenim wikijima (bosanski, hrvatski, srpski).

Većina anketiranih članova hrvatske zajednice nedvosmisleno je izjavila da četiri zajednice balkanskog jezika Wikipedije treba da poboljšaju komunikaciju i dele svoje resurse.

Postoji presedan za ideje o saradnji između wikija u pogledu resursa za upravljanje zajednicom. 2020. godine, urednici Wikipedije na arapskom jeziku izglasali su²⁵ uspostavljanje među-wiki funkcionalnih korisničkih naloga kojima upravlja odbor pouzdanih korisnika u sklopu Fondacije, koji vrše nadzor nad svojim wikijima i na lokalnom nivou i na svom jeziku jeziku se bave pretnjama koje su neki od njihovih administratora dobili u znak odmazde za ukidanje korisničkih naloga povezanih sa ISIS-om. Uporedivi regionalni model saradnje između wikija koji bi se sprovodio putem SecurePoll izbora za sve administratorske i funkcionalne uloge na pogođenim srpskohrvatskim wikijima mogao bi da pomogne u povratku na ispravno funkcionisanje uređivačkog saradničkog procesa na pogođenim wikijima u skladu sa pet principa Wikipedije.

Argumenti za:

- Ovakav pristup podržava stav koji su izrazili anketirani članovi Hr.WP-a.
- Veća i raznolikija zajednica efikasnije bi se zaštitila od preuzimanja projekta i bila bi u stanju da raspravlja i rešava sporna uređivačka pitanja.
- Ovakav pristup poštuje činjenicu da su, uprkos međusobnoj razumljivosti, bosanski, hrvatski i srpski prepoznati kao različiti jezici koji pripadaju srpskohrvatskom makro-jeziku²⁶.
- Novostvorena zajednica mogla bi da uspostavlja ad-hoc institucije koje bi podržavale uređivački proces kod osetljivih društveno-političkih tema. Na primer, jedna takva institucija mogla bi da zahteva super-većinu ili jednoglasno odobrenje za članke koji se bave izrazito spornim pitanjima.
- Postojeći jezički projekti zadržali bi svoje sadašnje URL-ove i lokacije ([bosanski](#), [hrvatski](#), [srpski](#), [srpskohrvatski](#)) dok bi se sve postojeće zajednice delimično povezale u jednu za potrebe glasanja i upravljanja. Administratori bi se birali zajednički i imali bi pravo da nadziru sadržaje na svim uključenim jezičkim varijantama, dok bi urednici imali pravo da proizvode i održavaju sadržaj. Iz perspektive prosečnog čitaoca, sve bi ostalo isto; dok bi se iz perspektive zajednica (gotovo) sve promenilo. Proces spajanja odvijao bi se unutar zajednica. To bi takođe pružilo administratorima više vremena i omogućilo im da budu znatno efikasniji u zajedničkom pregledu postojećeg spornog sadržaja na svim wikijima, zajedno sa drugim zainteresovanim urednicima.

Argumenti protiv:

- Novostvorena zajednica se može suočiti sa ozbiljnim problemima, uključujući, ali ne ograničavajući se na, beskrajne uređivačke ratove i zaključavanje članaka. Međutim, ovaj problem je podjednako moguć i ako se bosanski, hrvatski, srpski i srpskohrvatski projekti u potpunosti spoje. Bez brze i odlučne akcije na projektima svih jezika protiv ideoloških ratnika, uznemiravanja i maltretiranja, stari problemi će se verovatno ponovo pojaviti nakon nekog vremena.

²⁵ [Vote on Ar.WP](#) (Glasanje na arapskoj WP)

²⁶ Standardizacija jezika: ISO 639-3 <https://iso639-3.sil.org/code/hbs>

3. Podsticanje pogođenih zajednica da razmotre mogućnost ponovnog spajanja bosanskih, srpskih i hrvatskih jezičkih projekata u originalne srpskohrvatske jezičke projekte radi ponovnog usklađivanja sa tradicionalnim praksama drugih pluricentričnih jezičkih verzija na Wikipediji.

Veća i raznolikija zajednica pluricentričnog jezika verovatno bi sprečila vrstu škripca u kojem se našao projekat kojem prisustvujemo na Wikipediji na hrvatskom jeziku.

Argumenti „za“:

- Obnavlja zajednički Wikipedijski prostor znanja na isti način na koji pokret uspešno upravlja drugim pluricentričnim jezicima: pomoću jedinstvene jezičke verzije Wikipedije. Na primer, engleskom, francuskom, nemačkom i španskom, i projektima Wikipedije na arapskom jeziku. Objedinjena zajednica koja komunicira međusobno razumljivim jezikom i koja može da izgradi uređivački konsenzus utemeljen na neutralnom predstavljanju činjenica podržanih verodostojnim izvorima je zapravo način na koji redovno funkcionišu druge Wikipedije zasnovane na pluricentričnim jezicima.
- Stvaranje veće i raznolikije zajednice koja bi mogla efikasnije da se zaštiti od preuzimanja projekta i mogla da raspravlja i rešava sporna uređivačka pitanja.
- Postoje brojni primeri regionalnih ad-hoc zajednica koje saraduju na različitim projektima koji, u suštini, zavise od jezika, kao što su, na primer, filmske, TV ili pozorišne koprodukcije. Glumci i izvođači iz Bosne, Hrvatske, Crne Gore i Srbije redovno učestvuju u regionalnim projektima, a publika uživa u tim filmovima, muzici ili televizijskim emisijama širom regiona – bez jezičkih prepreka.
- Samo postojanje jednog objedinjenog projekta na Wikipediji bi postupno (ili brzo, ako bi ga podržale akcije globalne zajednice ili Fondacije Wikimedia, tamo gde je to potrebno) neutralisalo ideološki orijentisane članove zajednice kojima će a) biti višestruko teže da promovišu ideološki obojena gledišta bez pouzdanih izvora i b) biti onemogućeno da zloupotrebljavaju ovlašćenja u zajednici, ne odgovarajući za svoje postupke.
- Ovo može da učini projekat privlačnijim saradnicima koji su spremni da se pridržavaju pet principa Wikipedije i koji ne promovišu ekstremističke stavove - čime bi doprineli sveukupnoj sposobnosti zajednice da uskladi razlike, istovremeno predstavljajući sadržaj zasnovan na činjenicama i neutralnom stavu u svojim člancima;
- Negovanje enciklopedijskog stila jezika koji ne insistira na nacionalističkim neologizmima/puritanizmima može da učini Wikipediju još vrednijom za širu publiku potencijalnih urednika i čitalaca širom jugozapadnog Balkana i šire.

Argumenti „protiv“:

- Anketa hrvatske zajednice, sprovedena u sklopu ove istrage, pokazala je da većina ispitanika izričito izjavila da hrvatski, bosanski i srpski projekti ne trebalo da se ponovo spajaju. Istovremeno, oni su potvrdili da je postojanje četiri različite verzije članaka na suštinski jednom multicentričnom jeziku gubitak vremena i resursa.
- Iako su međusobno razumljiva, tri Wikipedijina jezička projekta postoje od 2003. godine kao odvojeni entiteti sa svojim posebnostima, što može dovesti do komplikacija u svakodnevnom uređivanju.

- Ovakom postupku će se verovatno usprotiviti postojeće lokalne zajednice Wikipedije. Na svim stranama će verovatno biti značajan broj duboko razočaranih/nezadovoljnih urednika koji će to smatrati direktnim napadom na svoj rad, a i pretnjom nacionalnom identitetu otelotvorenom u sadržajima koje su stvorili. Zapravo, svaka takva odluka mogla bi da ujedini hrvatsku, srpsku i bosansku zajednicu u borbi protiv onoga što bi mogli protumačiti kao spoljašnji pritisak.
- Percepcija je važna. Odluka da se tri projekta ponovo spoje u izvorni wiki verovatno će privući značajnu medijsku pažnju, čak i ako bi se videla kao rezultat uobičajenog postupka globalne zajednice. Pažnju će verovatno dodatno podstaći reakcije pogođenih urednika na društvenim mrežama. Ako bi to dobilo zamah, umešali bi se tabloidi iz Hrvatske, Srbije i Bosne i Hercegovine. Nacionalistički mediji, od kojih su neki u dosluhu sa radikalno desničarskim grupama (pogledajte odeljak [Sumnjivi izvori](#)), često igraju glavnu ulogu u uzbukavanju emocija kod društveno-političkih rasprava u tri zemlje.²⁷ Takav ishod poput mogao bi da učini novi projekat manje privlačnim i da odvraća nove umerene saradnike, posebno iz Hrvatske, gde je javna podrška za multicentričnu definiciju jezika daleko najniža u regionu²⁸.

DODATNO ZAPAŽANJE: Jačanje globalnog upravljanja

Očigledan neuspeh sistema Zahteva za mišljenje (RfC) na Meti u rešavanju strukturalne neusklađenosti Wikipedije na hrvatskom jeziku, te nedostatak adekvatnog alternativnog puta za rešavanje problema, ukazuje na značajne slabosti globalne zajednice Wikipedije i – samim tim – upravljanja platformom Fondacije Wikimedia. To predstavlja problem za poverenje javnosti i regulatora u model samoupravljanja koji se navodi u okviru politika Fondacije, a naročito u 10. odeljku Uslova korišćenja. Iako je pitanje pronalaženja mogućih puteva za rešavanje tog većeg izazova izvan opsega ove procene dezinformacija, autor smatra da ga je veoma važno rešiti u kontekstu povećanog regulatornog nadzora nad globalnim platformama koje koriste sadržaje koje stvaraju korisnici, uključujući tu i Wikipediju. Takođe je korisno za zajednicu ili Fondaciju da istraži da li postoje tehnička rešenja koja bi mogla ranije otkriti nedolično ponašanje neke grupe korisnika. Zajednice i Fondacija mogli bi da se uključe u dijalog i razviju kolaborativna rešenja koja će pomoći globalnom praćenju zajednica radi pravovremenog pronalaženja velikih ideoloških promena u projektima.

²⁷ [Analiza mrežnih stranica u kontekstu govora mržnje | CMS](#) (Centar za mirovne studije; izveštaj na hrvatskom jeziku)

²⁸ Jutarnji list: [HAZU: Deklaracija o zajedničkom jeziku je besmislena, apsurdna i uzaludna inicijativa!](#)

Ključni nalazi i studije slučaja:

1. MERENJE DEZINFORMACIJA

- Procena članaka o hrvatskim i srpskim vojnim, policijskim i političkim zvaničnicima koje je sud UN-a osudio za zločine počinjene tokom ratova u Jugoslaviji 1991.–1999. koristi se kao posrednik za razumevanje razmera kampanje dezinformacija. To je akademski temeljno istraženo pitanje na međunarodnom nivou, sa verodostojnim izvorima, koje se takođe dotiče i političkih i društveno-kulturoloških identiteta u regionu. Sprovedena procena pokazala je da Wikipedije na hrvatskom i srpskom jeziku imaju tendenciju da potiskuju podatke o osudama za ratne zločine u delove članaka koji su manje vidljivi kada je počinilac njihovog etničkog porekla.
- U cilju merenja i kvantifikacije dezinformacija, ova procena je razvila indikator zasnovan na doslednosti spominjanja presuda za ratne zločine u člancima Wikipedije. Zasnovana je na dve premise: a) hipotezi da su informacije o osudi osobe za ratne zločine toliko važne da treba da budu uključene u uvodni pasus bilo kog biografskog članka na Wikipediji i b) dobro dokumentovanom informativnom značaju uvodnog pasusa.^{29 30} Hipoteza je testirana - i potvrđena - pregledom članaka na osam jezika.
- U proceni su upoređeni uvodni pasusi na Wikipedijama na hrvatskom, srpskom, bosanskom, srpskohrvatskom, engleskom, francuskom, španskom i nemačkom jeziku. Članci na hrvatskom jeziku pregledani su u februaru i martu 2021. godine. Kako bi se prilagodilo vrlo različitim stilovima pisanja i uređivačkim pristupima različitih Wikipedija, uvodni paragraf je, za potrebe ove procene, definisan kao prve tri rečenice u članku.
- Ukupan broj pojedinaca koje je Međunarodni sud za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije (ICTY) osudio iznosi 90 - od toga 60 etničkih Srba (66,6 %) i 18 etničkih Hrvata (20 %).^{31 32} Međutim, nijedna Wikipedija ne obuhvata sve njih, a u značajnom broju slučajeva članak o osuđenim ratnim zločincima ne postoji na više od dva jezika. Kako bi to nadoknadila i zadržala okvirne razmere, ova procena je izabrala članke o 32 pojedinca koji se smatraju dobro poznatim u regionu i u svojim matičnim državama, a koji su osuđeni na najmanje 9 godina zatvora. Podaci su prikupljeni između februara i aprila 2021.
- Presude suda za ratne zločine UN-a su neosporne, objektivne, značajne i binarne činjenice koje pokazuju lako dostupni i verodostojni izvorni materijali. To su, takođe, goreće političke teme na Zapadnom Balkanu. Suma svih neuspeha Wikipedija na hrvatskom i srpskom jeziku da jasno i nedvosmisleno izraze u *uvodnom pasusu* da je pripadnik njihove etničke grupe osuđen od strane ICTY trebalo bi tumačiti kao dezinformaciju (namernim izostavljanjem ključne činjenice).

²⁹ [Kako korisnici čitaju na internetu](#) – Istraživanje Nielsen Group

³⁰ Salgado, S. (2018.) [Online media impact on politics. Views on post-truth politics and postpostmodernism](#). International Journal of Media and Cultural Politics, 14 (3), str. 317-331 (Univerzitet u Lisabonu)

³¹ Stewart Ford: [Fairness and Politics at the ICTY: Evidence from the Indictments](#); NC Journal of International Law and Commercial Regulation; Vol 39, 2013

³² [Key Figures of the Cases](#) (Statistika ICTY)

Veliki broj naučnih istraživanja je više puta pokazao da delovi političkih, intelektualnih i kulturnih elita u Hrvatskoj i Srbiji sistematski umanjuju zločine koje su počinili „njihovi ljudi” i nastoje da preoblikuju te događaje tako što će rekontekstualizovati istorijske okolnosti.³³

- Procena je pokazala da Wikipedije na hrvatskom i srpskom jeziku, u 62,5% i 39,1% slučajeva, propuštale da informišu svoje posetioce u uvodnom pasusu da je osoba o kojoj čitaju osuđeni ratni zločinac koji dolazi iz iste etničke grupe. Svi drugi istraživani jezici – srpskohrvatski, bosanski, engleski, francuski, španski i nemački – dosledno pružaju informacije na samom početku članka - u većini slučajeva već u prvoj rečenici. Prva rečenica je i približna količina teksta koji staje u Google Knowledge Panel (pogledajte: [Pažnja i izloženost](#)).
- U prilog posrednim dokazima o nameri koja ukazuje na dezinformacije, Wikipedija na hrvatskom jeziku podjednako je ažurno kao i drugi pregledani projekti navodila informacije o ratnim zločincima iz ostalih etničkih grupa. Ona je postajala dvosmislena i izbegavala navođenje samo kod pripadnika „svoje” etničke grupe. To navodi na zaključak da su urednici i administratori bili savršeno sposobni da razumeju važnost presuda, njihov kontekst i strukturiranje članka radi iznošenja činjenica na neutralan način i u skladu sa pet principa. Ovakav postupak može se kvalifikovati kao dezinformacija jer su oni *odlučili da to ne učine*, sistematski, po liniji etničke pripadnosti i na nivou sadržaja članka.
- Informacije o presudama za ratne zločine nikada nisu u potpunosti uskraćene u člancima koji su pregledani tokom ove procene. Međutim, u određenom broju slučajeva koje je istakla ova istraga, Wikipedije na hrvatskom i srpskom jeziku proračunato su smaštale informacije o osudama niže u tekstu, oblikujući ih tako da zvuče manje važno ili kroz relativizaciju istorijskog konteksta.
- Poseban skup članaka iz Wikipedije na hrvatskom jeziku koji obuhvataju biografije viših političkih i vojnih zvaničnika [Nezavisne države Hrvatske \(NDH\)](#) koristio je strategiju dezinformacija sličnu onoj koja je primenjena u celom spektru članaka koji opisuju počinioce skorijih zločina. Ovi članci se odnose na zvaničnike NDH koji su osuđeni za ratne zločine ili se prema naučnom konsenzusu smatraju odgovornim za neka od najtežih masovnih ubistava koje je počinila marionetska država.
- Članci o osuđenim ratnim zločincima manipulišu percepcijom činjenica i tako što selektivno uključuju ili isključuju veze ka drugim člancima koji govore o zločinima i mestima na kojima su se oni odigrali (pristrasnost pri oblikovanju sadržaja i izboru izvora). Ti drugi članci u mnogim slučajevima nude iskrivljeni prikaz činjenica (pogledajte ilustrativne primere u nastavku). Zajedno, oni stvaraju mrežu iskrivljenih činjenica i dezinformacija koja pokušava da utiče na način na koji čitalac posmatra i tumači predstavljene činjenice.
- Ti narativi su veoma slični onima koje dosledno ponavljaju grupe i pojedinci u Hrvatskoj i Srbiji koji pripadaju radikalnom desničarskom političkom spektru.
- Ilustrativni primeri uključuju članak o [Slobodanu Praljaku](#), bosanskom hrvatskom generalu koji je izvršio samoubistvo u sudnici nakon što je osuđen na 20 godina za zločine protiv čovečnosti u BiH, članak na srpskom jeziku o [Ratku Mladiću](#), bosansko-srpskom vojnom komandantu osuđenom na doživotni zatvor zbog genocida u Srebrenici, te seriju članaka o visokim zvaničnicima NDH.

³³ Na primer, Jelena Subotić. *Hijacked justice: Dealing with the past in the Balkans*; Cornell University Press 2011.

Ime osuđenika	Etnička pripadnost ³⁴	Wikipedija Presuda ICTY spomenuta u Google Knowledge Panelu i/ili u uvodnom pasusu. / = nema članka								Konačna presuda (godine)
		EN	HR	SR	BH	SH	FR	DE	ES	
Bruno Stojić	HRV	Da	Ne	/	/	/	/	/	Da	20
Dario Kordić	HRV	Da	Da	/	Da	Da	/	/	Da	25
Jadranko Prlić	HRV	Da	Da	/	/	Da	Da	Da	Da	25
Milivoj Petković	HRV	Da	Ne	/	Da	Da	/	Da	/	20
Mladen Naletilić Tuta	HRV	Da	Ne	Ne	/	Da	Da	/	/	20
Slobodan Praljak	HRV	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	20
Tihomir Blaškić	HRV	Da	Ne	Da	Ne	Da	Da	Ne	Da	9
Valentin Ćorić	HRV	Da	Ne	/	/	/	/	Da	/	16
Dragoljub Ojdanić	SRB	Da	Da	Ne	Da	Da	Da	Da	Da	15
Duško Tadić	SRB	Da	Da	/	Da	Da	Da	Da	Da	20
Goran Jelisić	SRB	Da	/	Da	/	Da	/	Da	/	40
Ljubisa Beara	SRB	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Doživotna

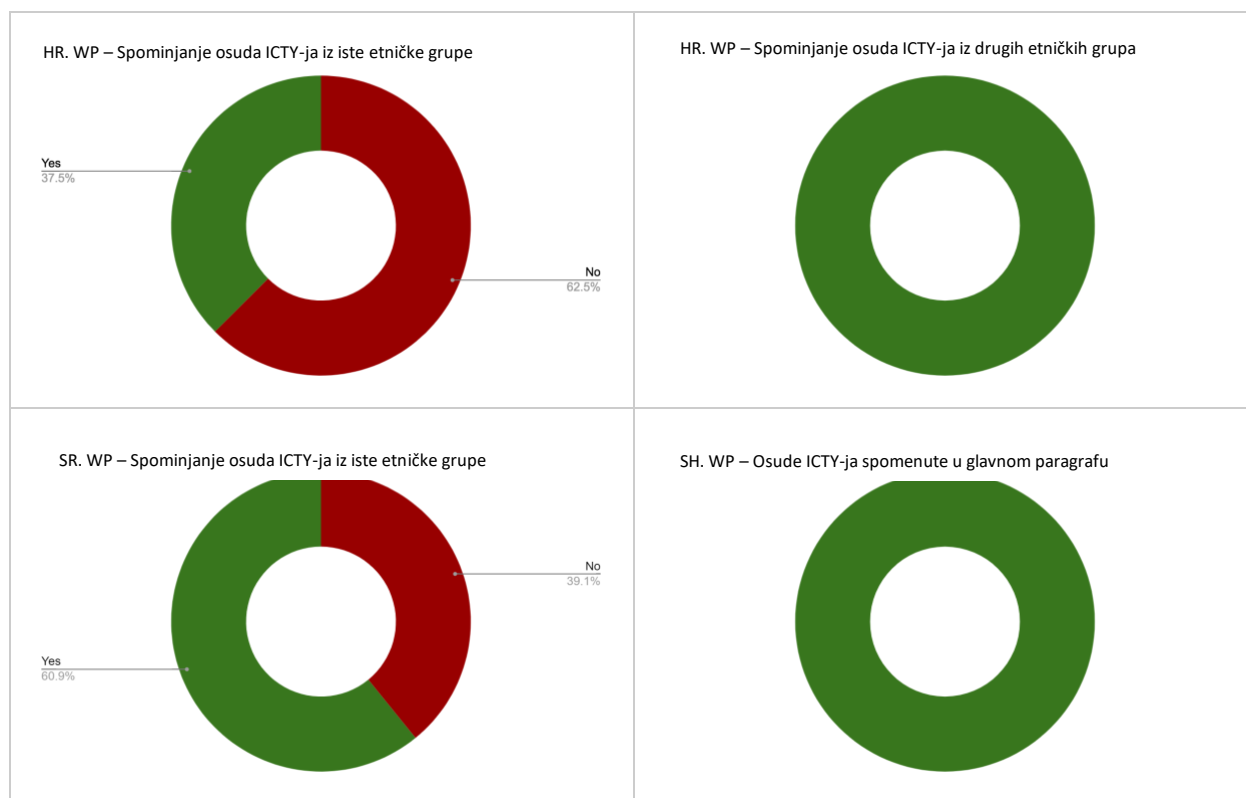
³⁴ Kako je utvrđeno u presudama ICTY. Temu etničkog porekla i presuda ICTY detaljnije je obradio Stewart Ford: [Fairness and Politics at the ICTY: Evidence from the Indictments](#); NC Journal of International Law and Commercial Regulation; Vol 39, 2013

Milan Lukić	SRB	Da	/	Da	Da	/	/	Da	/	Doživotna
Milan Martić	SRB	Da	Da	Da	Da	Da	/	Da	/	35
Milan Babić	SRB	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	13
Mile Mrkšić	SRB	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	20
Milomir Stakić	SRB	Da	Da	/	Da	Da	/	/	/	40
Momčilo Krajišnik	SRB	Da	Da	Ne	Da	Da	Da	Da	Da	20
Nebojša Pavković	SRB	Da	Da	Ne	Da	Da	Da	Da	Da	22
Nikola Šainović	SRB	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	18
Radislav Krstić	SRB	Da	Da	Ne	Da	Da	Da	Da	Da	35
Radoslav Brdjanin	SRB	Da	/	Ne	/	Da	/	Da	/	30
Radovan Karadžić	SRB	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Doživotna
Ratko Mladić	SRB	Da	Da	Ne	Da	Da	Da	Da	/	Doživotna
Sredoje Lukić	SRB	Da	/	Da	/	/	/	/	/	27
Sreten Lukić	SRB	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	20
Stanislav Galić	SRB	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	20
Stojan Župljanin	SRB	Da	/	Da	Da	Da	Da	Da	Da	22

Veselin Šljivančanin	SRB	Da	Da	Da	/	Da	/	Da	Da	10
Vinko Pandurević	SRB	Da	/	Ne	/	/	/	/	/	13
Vojislav Šešelj	SRB	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	15
Vujadin Popović	SRB	Da	Da	Da	Da	Da	/	Da	Da	Doživotna
Zdravko Tolimir	SRB	Da	Da	Ne	Da	Da	Da	Da	Da	Doživotna

Ukupan broj presuda ICTY: 90 (od čega 60 Srba (66.6%); 18 Hrvata (20%)^{35 36}).

Broj analiziranih članaka na Wikipediji: 32 (24 Srba; 8 Hrvata)

³⁵ [ibid.](#)

³⁶ [Key Figures of the Cases \(Statistika ICTY\)](#)

EN. WP – Osuda ICTY-ja spomenuta u glavnom paragrafu

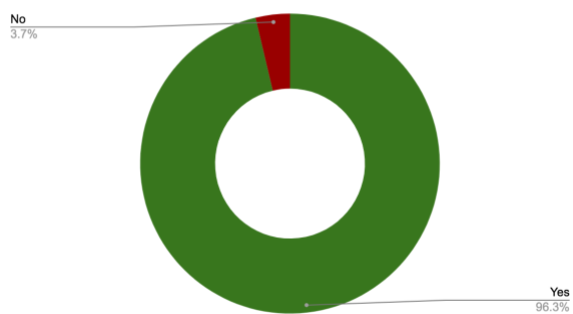
FR. WP – Osuda ICTY-ja spomenuta u glavnom paragrafu

ŠPA. WP – Osuda ICTY-ja spomenuta u glavnom paragrafu

NEM. WP – Osuda ICTY-ja spomenuta u glavnom paragrafu

2. ILUSTRATIVNI PRIMERI

Ratko Mladić:

- Ovaj članak na Wikipediji na srpskom jeziku o bosansko-srpskom vojnom zapovedniku osuđenom za genocid u Srebrenici u prva tri pasusa opširno opisuje njegovu vojnu karijeru i postignuća. Kada se prvi put spomene sud UN-a u 4. pasusu, rečenica se odnosi na međunarodni pritisak na Srbiju da uhapsi odbeglog generala i ne spominje ono za šta je Mladić optužen i konačno osuđen. U vreme pregleda, odlomak iz članka je glasio: „*Haški tribunal je 1995. godine podigao optužnicu protiv Mladića. Njegovo hapšenje i izručenje bilo je jedan od uslova otpočinjanja pregovora za pristupanje Srbije Evropskoj uniji; za informacije koje mogu doprineti njegovom hapšenju ponuđena je nagrada od 1 do 10 miliona evra. Mladić je 26. maja 2011. godine uhapšen u Srbiji, a 31. maja iste godine izručen Haškom tribunalu. Suđenje je počelo 16. maja 2012. godine. Prvostepenom presudom od 22. novembra 2017. godine osuđen je na doživotan zatvor.*“³⁷
- Članak ulepšava Mladićevu biografiju i propagira narative sadržane u dve teorije zavere koje često zastupa radikalna desnica u Srbiji: a) da su Srbi bili žrtve zavere velikih sila (EU-a/SAD-a/NATO-a); i b) da je ICTY bio pristrasan i selektivno i nesrazmerno kažnjavao Srbe.
- U odeljku koji govori o suđenju Mladiću za ratne zločine, članak kroz četiri pasusa detaljno navodi brojne promene izvorne optužnice i ističe generalovu uvodnu izjavu da je UN-ov sud „sudilište“ uspostavljeno s namerom da kazni Srbe i Republiku Srpsku.
- Reč „Srebrenica“ se spominje osam puta u članku od 3.400 reči, ali postoji samo jedna veza koja se odnosi na nju i ona vodi na Srebrenicu kao toponim. U stvari, članak sa Wikipedije na srpskom jeziku o masakru za koji je general osuđen nije nijednom naveden u ovom tekstu. Umesto toga, postoji veza koja vodi do drugog članka ([Operacija Krivaja](#); odgovarajući članak na Wikipediji na engleskom jeziku je „[opsada Srebrenice](#)“) koji počiva na dve dijametralno suprotne verzije događaja koji se tiču masakra u Srebrenici: Prvi, koji su predložila dva ruska istoričara, navodi 153 civilne žrtve. Druga verzija opisuje zločin u Srebrenici kao planirano ubistvo 8.000 muslimanskih muškaraca i dečaka.
- Članak na srpskom jeziku o Ratku Mladiću u kratkom pasusu pominje masakr koji nudi širok spektar procenjenih žrtava – što je samo po sebi promovisanje kontroverze. Njemu prethodi duži pasus koji kontekstualizuje masakr u Srebrenici kao odgovor na ranije zločine počinjene protiv srpskih civila od strane „muslimanskih trupa“, opisujući ga kao „*jedan od glavnih razloga napada na Srebrenicu*“. Zapravo, jedna od najčešće korišćenih strategija dezinformacija na Wikipedijama na hrvatskom i srpskom jeziku jeste iznošenje kontroverznih navoda koje potvrđuju sumnjivi izvori zajedno s činjenicama koje potvrđuju pouzdani izvori. Slične tehnike korišćene su u člancima na hrvatskom jeziku u kojima se govori o broju ljudi koji su pogubljeni u NDH.
- Članak se završava detaljnim pregledom takozvane „pozitivne“ i „negativne“ javne percepcije o ulozi generala u ratovima u Jugoslaviji.
 - U odeljku o [pozitivnoj](#) percepciji javnosti se navodi da je „*srpska podrška Mladiću najbolje iskazana rezultatima nekoliko istraživanja*“. Ovu tvrdnju podržava izbor rezultata anketa sprovedenih 2009. i 2011. godine, u kojima se značajan broj ispitanika protivio izručenju

³⁷ [Ratko Mladić](#) (Članak na Wikipediji na srpskom jeziku)

generala ICTY-u ili ga je smatrao herojem. Pored toga, u članku se navodi i da su „*mnogi ruski građani izrazili podršku za Ratka Mladića, saosećali sa Srbima kao žrtvama raspada Jugoslavije i osuđivali dvostruke standarde SAD i EU.*”

- Odeljak o [negativnoj percepciji javnosti](#) daje kratak spisak pojedinaca i grupa koje su pozdravile Mladićevo hapšenje i kasnije izručenje, označavajući ih kao „one koji podržavaju pristupanje EU“.

Slobodan Praljak:

Slobodan Praljak, zapovednik paravojnih snaga bosanskih Hrvata (Hrvatsko veće odbrane, HVO) osuđen je 2017. godine na 20 godina zatvora zbog zločina protiv čovečnosti i zbog razaranja kulturne baštine. Izvršio je samoubistvo u sudnici nakon što je čuo da je žalbeno veće ICTY-a potvrdilo njegovu presudu. Članak na Wikipediji na hrvatskom jeziku ispravno je naveo u uvodnom pasusu da ga je ICTY „proglasio krivim“, ali ne spominje trajanje kazne niti navodi zločine za koje je osuđen – što se dosledno navode odgovarajući članci na drugim pregledanim Wikipedijama.

- ICTY je optužio Praljka i pet drugih viših bosansko-hrvatskih vojnih zvaničnika za ratne zločine koji su počinjeni u udruženom zločinačkom poduhvatu tokom rata u Bosni 1992.–1995. Drugi pregledani jezici daju detaljna pojašnjenja tih zločina i sadrže veze ka relevantnim izvorima i drugim člancima na Wikipediji. Optužbe nisu pravilno kontekstualizovane – a neke nisu čak ni spomenute – u različitim verzijama članka na hrvatskom jeziku koje su bile na Internetu [2017.](#), [2018.](#), [2019.](#), i [2020. godine](#). Verzije su se oslanjale na Praljkovu sopstvenu web stranicu i njegove samostalno objavljene knjige i ratne dnevnikе kako bi predstavile njegovu verziju događaja i prikazale generala u opštem pozitivnom svetlu. Tamo gde Wikipedija na engleskom jeziku jasno i nedvosmisleno navodi kako je Praljak odlučio da se brani bez advokata, članak na Hr.WP kaže kako je „*Hrvatski general Slobodan Praljak odlučio preuzeti bitku za obranu pravde u Haagu*“.³⁸
- Druge jezičke verzije Wikipedije koje su bile deo ove studije navode činjenicu da je Praljak negirao odgovornost za uništenje Starog Mosta, otomanske građevine iz 16. veka koja spaja dva dela grada Mostara u Bosni i Hercegovini. Oni takođe pravilno kontekstualizuju poricanje u svetlu presude ICTY-a koja ga je proglasila krivim za uništenje kulturne baštine. Verzije na hrvatskom jeziku usmjerene su isključivo na Praljkovu verziju događaja – koja je dodatno podržana u članku o [Starom mostu](#), uglavnom utemeljenom na generalovim knjigama.
- Odražavajući uočeni trend povećanja desničarske pristrasnosti širom Hr.WP-a, u periodu između 2013. i 2020. godine, treba napomenuti da su tada administratori brzo uklonili nekoliko pokušaja umerenih urednika da unesu relevantne informacije i navedu u uvodnom pasusu da je Praljak bio osuđeni ratni zločinac. Verzije članka koje su postojale na Internetu između 2017. i 2020. godine strukturirane su tako da istaknu njegova akademska postignuća, karijeru filmskog i pozorišnog režisera i univerzitetskog predavača – za razliku od načina na koji su strukturirani članci o osuđenom generalu na [engleskom](#), [španskom](#), [nemačkom](#), i [srpskohrvatskom jeziku](#), na primer.

Članci o NDH i višim Ustaškim zvaničnicima:

³⁸ [Slobodan Praljak](#)

Članci koji pokrivaju više zvaničnike, važne događaje i toponime vezane za ustaški režim redovno su pružali iskrivljena tumačenja događaja, iznosili navode tvrdnje spornih alternativnih istoričara i koristili veoma sporne izvore. Izgleda da je glavni cilj ovoga bio da se pokret i politički režim namerno predstave kao antikomunistički pokret za nezavisnost. Hrvatska radikalna desnica često nastoji da preoblikuje i legitimizuje nasleđe Ustaša i Nezavisne države Hrvatske kao deo duge državne težnje za nezavisnošću.

- Treba napomenuti da su neki članci pomenuti u ovom odeljku temeljno revidirani tokom ove procene, što je rezultiralo novim i značajno poboljšanim verzijama, očišćenim od istorijskog revizionizma i neverodostojnih izvora. Međutim, ovaj pregled je usredsređen na nasleđe i uticaj dugoročne izloženosti pristrasnosti i dezinformacijama.

Lista pregledanih članaka uključuje, ali nije ograničena na - one o Ustaškom pokretu ([EN](#), [HR](#)) i o poglavaru NDH ([EN](#), [HR](#)), Anti Paveliću ([EN](#), [HR](#)), njegovim najvišim zvaničnicima i vojnim komandantima.

- Članci na hrvatskom jeziku koji opisuju [koncentracioni logor Jasenovac](#) u Drugom svetskom ratu i više ustaške zvaničnike NDH [[Dinka Šakića](#) [[ver. 2013.](#); [ver. 2016.](#); [ver. 2019.](#); [ver. 2020.](#)], [Vjekoslava Luburića](#) [[ver. 2013.](#), [ver. 2015.](#), [ver. 2017.](#), [ver. 2019.](#); [ver. 2020.](#)], [Miroslava Filipovića](#), [Ljubu Miloša](#) [[ver. 2013.](#), [ver. 2016.](#), [ver. 2020.](#)]) koji su sudelovali u masovnim pokoljima koji su se tamo dogodili predstavljaju još jedan ilustrativni primer koji pokazuje kako *simulirana neutralnost* dovodi do zabune. Članci na engleskom, francuskom, španskom ili nemačkom jeziku nedvosmisleno navode u uvodnim pasusima da je Jasenovac bio „*koncentracioni logor za istrebljenje*“ koji je osnovala NDH, „*jedini kvistinski režim u okupiranoj Evropi koji je, isključivo samostalno, upravljao logorima za istrebljenje Jevreja i drugih etničkih grupa*“ ([EN](#)). ([FR](#), [ŠPA](#), [NEM](#)).

Hrvatski članak – u različitim verzijama koje su postojale na Internetu od 2007. do decembra 2020. godine – predstavio je značajno iskrivljenu sliku o zloglasnom logoru za istrebljenje, uz velike delove teksta posvećene negiranju broja žrtava. Niz navoda, koji se kreću u rasponu od nekoliko hiljada do pola miliona, predstavljen je u brojnim verzijama članka na način koji je sugerisao da čitalac treba samostalno da dođe do željene procene i konteksta metodom „kombinuj i izaberi“. Do toga se dolazilo davanjem jednake težine tvrdnjama osoba koje su negirale Holokaust i Jasenovac, navoda iz doba SFRJ, međunarodno recenziranim naučnim radovima, američkog Muzeja Holokausta i službenog hrvatskog Memorijalnog centra Jasenovac. Ova „mešavina“ brojeva je klasična strategija dezinformisanja koja izaziva konfuziju i navodi čitaoca da zaključi kako je nemoguće saznati stvarne brojeke i da svaka od „strana“ ima svoje skrivene političke namere.

Odražavajući porast uticaja grupe koja je preuzela hrvatski projekat WP-a, verzije koje su postojale na Internetu između 2013. i 2018. godine postupno su uključivale sve više i više revizionističkog sadržaja. Uvodni pasus članka objavljen u septembru 2018. izbacio je izraz „*logor smrti*“ i opisao Jasenovac kao „*najveći sabirni radni logor u NDH, a kasnije i u SFRJ-u*“³⁹ – promovišući tako neutemeljeni revizionistički stav da su jugoslovenske vlasti nastavile da koriste logor.

Članci Wikipedije na francuskom, nemačkom i španskom jeziku izneli su ispravno kontekstualizovane i nedvosmislene činjenice oko pozadine i temelja zloglasnog logora smrti. Na primer, nakon objašnjenja da je temeljna politika NDH bila stvaranje etnički čiste države, članak [na francuskom jeziku](#) kaže da je marionetska država svoj prvi koncentracioni logor izgradila krajem aprila 1941. godine, što je Hrvatsku učinilo „*jedinom evropskom 'državom' koja je ostvarila politiku istrebljenja bez pomoći Nemaca*“. Članci

³⁹ https://hr.wikipedia.org/w/index.php?title=Koncentracijski_logor_Jasenovac&diff=5125230&oldid=5124642

na španskom i nemačkom jeziku koriste slične fraze. „(Jasenovac) je bio jedini logor za istrebljenje u Evropi tokom Drugog svetskog rata u kojem su ubistva vršena prema planu bez nemačkog učešća.“⁴⁰ Verzije članka na hrvatskom jeziku, prisutne na Hr.WP između 2017. i 2020. godine, nudile su nešto drugačiju kontekstualizaciju istorije logora smrti i broja žrtava.

Verzija iz [2018.](#) započinje izlaganjem tvrdnji poznatog poricatelja Jasenovca, dok verzija iz [2019.](#) postavlja priču o Jasenovcu u kontekst jugoslovenske propagande čija je tvrdnja o 700,000 žrtava upotrebljena za „*ocrnjivanje Hrvata*“. „*Cilj održavanja tog crnog mita bilo je ocrnjivanje, stigmatiziranje i ušutkivanje Hrvata, uzgoj stalnog osjećaja sramote neraskidivo vezanog uz hrvatsku nacionalnu svijest i tabuiziranje svake pomisli na hrvatsku samostalnost.*“

U svim pregledanim verzijama, tekst je sadržavao brojne veze ka drugim člancima koji su sadržavali podjednako iskrivljene prikaze političkih i vojnih zvaničnika NDH, kao i na članke koji opisuju aktivnosti i radove poznatih revizionista i osoba koje negiraju Jasenovac.⁴¹ Zajedno su izgradili mrežu obmane koja je dovodila u zabludu i nastojala da utiče na mišljenje i zaključivanje čitalaca o istorijskim događajima.

U poslednjih sedam godina, članak o Jasenovcu bio je predmet intenzivnih – i veoma kritičkih – napisa u regionalnim medijima.^{42 43 44}

Mnoge tvrdnje iznesene tokom godina u različitim verzijama teksta bile su važan izvor dezinformacija.

- Članci o Ustašama i zvaničnicima NDH-a (Mile Budak, [Dinko Šakić](#), [Vjekoslav Luburić](#), [Miroslav Filipović](#), [Ljubo Miloš](#)) koriste se sličnim taktikama dezinformacija.

Za razliku od toga kako su činjenice predstavljene na engleskoj, francuskoj ili nemačkoj Wikipediji, članak na Hr.WP-u, u različitim verzijama između 2013. i 2020. godine, prikazivao je Vjekoslava Luburića uglavnom kao političkog aktivistu, a njegove kasnije postupke suptilno oblikovao u kontekstu policijske brutalnosti koju je doživeo kao mladić u Kraljevini Jugoslaviji.

Štaviše, ovaj članak predstavlja dobar primer sistemskog dezinformisanja, kao i selektivne i kontekstualne pristrasnosti koju je ova procena pronašla na Wikipediji na hrvatskom jeziku. Smatra se da je dezinformacija u ovom slučaju sistemska jer je bila rasprostranjena, ostala na mreži i uticala na javni diskurs tokom dugog niza godina.

U Wikipedijinom članku na engleskom jeziku [navodi se](#) da je „*Vjekoslav Luburić (6. mart 1914. – 20. april 1969.) bio hrvatski ustaški oficir koji je upravljao sistemom koncentracionih logora u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH) tokom većeg dela Drugog svetskog rata. Luburić je takođe lično nadgledao i rukovodio genocidima nad Srbima, Jevrejima i Romima u NDH*“.

Wikipedije na francuskom, španskom i nemačkom jeziku koriste slične izraze u svojim uvodnim pasusima.

Različite verzije članka na hrvatskom jeziku, koje su postojale na Hr.WP-u od 2013. do 2019. godine, navode da je Luburić bio „*ustaški časnik, zapovjednik koncentracijskog logora Jasenovac i hrvatski politički aktivist u dijaspori. Proglašen je ratnim zločincem od strane Titove Jugoslavije*“. Tokom

⁴⁰ https://de.wikipedia.org/w/index.php?title=KZ_Jasenovac&oldid=209827733 (članak na nemačkom)

⁴¹ Na primjer, radovi novinara i amaterskog istoričara [Igora Vukića](#), ili dokumentarac Jakova Sedlara koji negira Jasenovac.

⁴² Balkan Insight: [How Croatian Wikipedia Made a Concentration Camp Disappear](#)

⁴³ Balcanicaucaso.org: [Hrvatska Wikipedija: Paralelna povijest ekstremne desnice / Hrvatska / zone / početna stranica](#)

⁴⁴ Indeks.hr: [Hrvatska Wikipedija je dotaknula samo dno novim člankom o Jasenovcu](#)

godina, verzije su postupno napustile izraz „ratni zločinac“, navodeći nedostatak službene potvrde takve optužnice.

- Članak o ustaškom pokretu predstavlja još jedan primer iste vrste sistemske dezinformacije i pristrasnosti.

Uvodni deo članka o ustašama na engleskom, [nemačkom](#), [francuskom](#) i [španskom](#) jeziku nedvosmisleno ga opisuje kao teroristički pokret koji je odgovoran za masovne zločine protiv Jevreja, Roma i Srba. Na primer, francuska Wikipedija opisuje ustaše kao „*antisemitski, fašistički i anti-jugoslovenski separatistički pokret*“, te navodi da su oni „*uspostavili Nezavisnu Državu Hrvatsku kao diktaturu koja je bila naročito proizvoljna i ubilačka, a koja je bila obeležena brojnim masovnim pokoljima srpskog, romskog i jevrejskog stanovništva iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine*“.⁴⁵

Verzija na hrvatskom jeziku iz [decembra 2020. godine](#) navodi u prvom pasusu da su ustaše bile „*hrvatski separatistički i nacionalistički pokret koji se borio protiv velikosrpskog centralizma i hegemonije u Jugoslaviji*“, jasno ih oslikavajući kao autsajdere u borbi protiv spoljašnje represije.

Opis pokreta kao autsajdera koji se bori protiv ugnjetavanja izvana, gotovo se u dlaku podudara s jednom od centralnih tema nacionalističkih mitova i teorija zavere - mobilizacijom protiv onoga što se doživljava kao pretnja izvana. Proces masovne reinterpretacije događaja i uloge NDH u Drugom svetskom ratu u Hrvatskoj započeo je početkom 90-ih i uglavnom je bio usredsređen na diskreditaciju nasleđa pokreta otpora predvođenog Komunističkom partijom i opisivanje NDH kao legitimne temeljne države utemeljene na antikomunističkoj ideologiji.^{46 47 48}

Isti članak dalje kaže: „*Cilj je pokreta bio uspostaviti neovisnu Hrvatsku na bilo koji način, uključujući pomoću zastrašivanja i nasilja. Koristio se terorističkim metodama prije dolaska na vlast. Ustaški režim bio je osobito revanšistički nastrojen prema Srbima zbog nasilja doživljenog u (Kraljevini) Jugoslaviji. Zbog dogovora s nacistima i fašistima, ustaški je režim usvojio stranu ideologiju mržnje prema Židovima i Romima i sudjelovao u progonu i genocidu tih etničkih skupina. Progonio je hrvatske političke protivnike. Održavao je bliske veze sa svojim nacističkim i fašističkim zaštitnicima čije je mnoge metode progona preuzeo. Zbog uvezene antisemitske ideologije, koja je u potpunosti utjecala na hrvatsku političku kulturu, režim je kompromitirao hrvatsku borbu za samostalnost, što se kasnije koristilo protiv Hrvata u Jugoslaviji i dijaspori.*“

3. PROPAGANDA

Članci koji predstavljaju ideološke etikete kao verodostojne činjenice i enciklopedijske unose važan su činilac u razvoju sistemske pristrasnosti i dezinformacija. Ovi članci često postoje u samo jednoj verziji jezika (hrvatski ili srpski), ali se redovno oslanjaju na sporne izvore koji obično ne ispunjavaju standarde verodostojnosti i proverljivosti jezičkih verzija Wikipedije. To uključuje lične blogove, samoobjavljene i alternativne medijske portale, kao i stranice kulturnih organizacija koje su prepoznate kao ideolozi hrvatske radikalne desnice, ne navodeći tu pripadnost u člancima.

⁴⁵ Oustachis — Wikipédia (Fr.WP)

⁴⁶ Nebojša Blanuša: Internal Memory Divided: Conspiratorial Thinking, Ideological and Historical Cleavages in Croatia. Lessons for Europe; European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities EQPAM Vol.2, No.4, listopad 2013.

⁴⁷ David Bruce Macdonald: Balkan holocausts? Serbian and Croatian victim-centred propaganda and the war in Yugoslavia; Manchester University Press, 2002; Str. 98-105; 138-143

⁴⁸ Ramet P. Sabrina (1999): The Radical Right in Central and Eastern Europe Since 1989, pp 5-12, Penn State University Press

Ova istraga je otkrila da pojedini članci sadrže fraze i izraze koji nisu prikladni za enciklopedijski sadržaj i mogu se opisati kao uvredljive i ratno-propagandne etikete (brojke su navedene u nastavku). Ti pojmovi se pojavljuju u člancima o različitim temama, od fudbalskih klubova do mesta i događaja iz Drugog svjetskog rata i novije prošlosti.

IDEOLOŠKE / PROPAGANDNE ETIKETE

Pojedini članci na Wikipediji na hrvatskom i srpskom jeziku predstavljaju pokušaj uvođenja uvredljivih i/ili desničarskih ideoloških etiketa u enciklopedijska objašnjenja. Primeri takvih članaka uključuju:

- „[De-kroatizacija](#)“, postupak gubljenja hrvatskog etničkog i nacionalnog identiteta pod pritiskom „stranih“ religija i ideologija. Sličan članak postoji na Wikipediji na srpskom jeziku, pod nazivom „De-srbizacija“;
- „[De-tuđmanizacija](#)“ je proces „*sistemskog omalovažavanja*“ političkog i državničkog nasleđa pokojnog hrvatskog predsednika Franja Tuđmana;
- „[Hrvatsko ćutanje](#)“, članak koji objašnjava potisnuta hrvatska nacionalistička osećanja u Jugoslaviji nakon Drugog svetskog rata.
- „[Jugokomunistički/jugokomunist](#)“ (ili jugo-komunistički/jugo-komunist) ⁴⁹ koji se koristi kao pridev i/ili imenica je ideološka etiketa koju često koriste desničarski političari i aktivisti.⁵⁰ Pridev „jugokomunistički“ se pojavljuje u više od 290 članaka na Wikipediji na hrvatskom jeziku.⁵¹ Iako njegovo poreklo nije sasvim jasno, izraz se upotrebljavao u štampi hrvatske dijaspore sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog veka, a prešao u opštu nacionalnu upotrebu tokom i nakon rata za nezavisnost 1991.–1995. Wikipedija na hrvatskom jeziku bezazleno definira izraz „jugokomunist“ ili „jugokomunizam“ kao skraćenicu za „jugoslavenski komunist“ i opisuje tu reč kao „*skup vrijednosti usvojenih i primijenjenih u jugoslavenskoj inačici komunizma*“.⁵² No, izraz se nikad ne upotrebljava u uglednim naučnim izvorima i retko kad izvan nacionalističkih publikacija i medija. Članak o [jugokomunizmu](#) postoji samo na hrvatskom jeziku i u velikoj je meri neenciklopedijski tekst koji promovira nešto što je u suštini uvredljiva ideološka etiketa. U njemu se navodi navodna zavera protiv hrvatskog naroda i države od strane tadašnjih pripadnika komunističke partije Jugoslavije, ali i ukazuje na današnje „jugokomuniste“ obraćajući se u sadašnjem vremenu onim osobama koje „*žele opisati Domovinski rat i Republiku Hrvatsku (iznad svega) kao nastavak ZAVNOH-a (Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske)*“.⁵³ Zapravo, prethodna izjava predstavlja suptilnu potvrdu NDH. Današnji Ustav Hrvatske izričito navodi u svojoj preambuli⁵⁴ da je ZAVNOH jedan od istorijskih temelja državnog

⁴⁹ Pregledana verzija je iz februara 2020. godine.

⁵⁰ Tipičan primer termina koji se koristi kao ideološka oznaka: <https://portal.braniteljski-forum.com/blog/novosti/jugokomunisti-u-savezu-sa-srpskim-cetnicima>

⁵¹ Podaci prikupljeni u martu i aprilu 2021. godine

⁵² [Jugokomunizam – Wikipedija](#) (Hr.WP)

⁵³ <https://hr.wikipedia.org/w/index.php?title=Jugokomunizam&oldid=5440596>

⁵⁴ U preambuli (odjeljak Povijesni temelji) hrvatski Ustav navodi, između ostaloga, da se (...) *povijesno pravo hrvatskog naroda na potpuni suverenitet manifestiralo: (...) uspostavljanjem temelja državnog suvereniteta tijekom Drugog svjetskog rata, što je*

suvereniteta - za razliku od fiktivne države iz Drugog svetskog rata. ZAVNOH je bio vrhovno političko predstavničko telo koje je u okupiranoj Hrvatskoj uspostavila i vodila Komunistička partija Hrvatske i ostale organizacije koje su se suprotstavljale režimu [Nezavisne Države Hrvatske \(NDH\)](#).

- „Srbočetnik” (imenica); „srbočetnički” (pridev) – je hrvatski ratni propagandni izraz skovan u početku rata za nezavisnost kako bi obeležila pripadnike srpskih paravojnih snaga, od kojih su mnogi bili odgovorni za zločine protiv hrvatskog civilnog stanovništva.⁵⁵ Izraz se brzo pretvorio u etiketu i uvredljivi prikaz etničkih Srba. Tokom i nakon završetka rata, izraz je bio naširoko upotrebljavan u medijima. Početkom 21. veka, s povećanjem svesti, upotreba se postepeno smanjila. Međutim, izraz se i dalje često pojavljuje u diskursu zagriženih nacionalista, a i u tekstovima koje objavljuju ultradesničarski portali. Izraz se pojavljuje u 30 članaka na hrvatskoj Wikipediji koji opisuju događaje i toponime iz hrvatskog rata za nezavisnost (1991-95), toponime, fudbalske klubove i navijače (podaci su prikupljeni između veljače i travnja 2021.)
- Još jedan skup članaka koji pripadaju ovoj kategoriji obuhvata osobe (istorijske i žive) čije su biografije predstavljene na preterano pozitivan način koji suptilno promovise stavove radikalne desnice. Tu spadaju članci o umetnicima, intelektualcima, vladinim službenicima i vojnim oficirima koji su imali važne uloge u režimu Ante Pavelića u Drugom svetskom ratu, kao i današnjim profesionalnim i amaterskim istoričarima, zabavljačima i TV ličnostima koje vode aktivnu kampanju u ime radikalno desnih političkih stranaka i organizacija (na primer, Velimir Bujanec, hrvatski TV voditelj koji vodi otvoreno proustašku televizijsku emisiju; Igor Vukić jasenovački revizionista čiji su radovi bili opsežno korišćeni kao izvori u prethodnim verzijama članaka o koncentracionom logoru Jasenovac; [Christophe Dolbeau](#), francuski amaterski istoričar koji je napisao apologetsku biografiju Vjekoslava Luburića; da navedemo neke od njih).
- Ova procena je pokazala da su sporni izvori na Internetu ([lista](#)) često korišćeni kao reference za sumnjive tvrdnje u biografskim člancima o istaknutim levičarskim političarima, aktivistima civilnog društva ili osobama koje su vodile kampanje (pogledajte [Spisak pregledanih članaka tokom ove ocene](#)). Na primer, članak o Vesni Pusić, bivšoj hrvatskoj ministarki spoljnih poslova i istaknutoj aktivistkinji liberalne leveice, u kojem su se koristile priče s ultradesničarskih medijskih portala kako bi se naglasile nerelevantne informacije da je bila „osuđena za veleizdaju” od strane ad-hoc [etičkog suda](#) koji je osnovala i vodila radikalna nacionalistička grupa, te da je proglašena „nepoželjnom osobom” od strane slabo poznatog udruženja hrvatske dijaspore u Argentini. Informacije su ostale na mreži između 2018. i 2020. godine (ver. [2018.](#); ver. [2019.](#); ver. [2020.](#))
- U nekim slučajevima, članak koji prikazuje dobro poznat politički, društveni, kulturni ili istorijski događaj ili fenomen lišen je činjeničnog enciklopedijskog sadržaja i neusklađen s pet principa. [Hrvatski članak o propagandi](#) i [srpski članak o dezinformacijama](#) predstavljaju primere takvih članaka.

iskazano u odluci Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (1943.) za razliku od proglašenja Nezavisne Države Hrvatske (1941.), [The Constitution of the Republic of Croatia \(consolidated text\) | Croatian Parliament](#) (Ustav Republike Hrvatske (pročišćeni tekst) | Hrvatski sabor)

⁵⁵ Podaci prikupljeni u aprilu 2021.

Propaganda (članak na Hr.WP-u)

- Praktično sve druge jezičke verzije pregledane tokom ove procene (EN, FR, ES, DE) predstavljaju pojam [propagande](#) navodeći njene izvore, istorijski i savremeni kontekst, glavne teorijske definicije i različite pristupe ovom obliku komunikacije. Oni predstavljaju više primera raspoređenih u odgovarajućem istorijskom/naučnom kontekstu i objašnjavaju razliku između propagande, odnosa sa javnošću i oglašavanja.
- Verzija članka o propagandi na hrvatskom jeziku sama po sebi predstavlja primer desničarske propagande. Pored očiglednog propusta da navede razlike između propagande, odnosa sa javnošću i oglašavanja („*usled negativnih konotacija, izraz (propaganda) je nedavno zamenjen engleskim terminom Odnosi sa javnošću*“⁵⁶), ovaj kratki članak je, u stvari, prezentacija tri česta narativa radikalne desnice:⁵⁷ anti-EU suverenizam, antikomunizam i nacionalizam. Ovaj članak je fokusiran na sumnjivu tvrdnju da je porast propagande povezan s demokratizacijom i pojavom masovnih medija. [Tako se propaganda pojavila kad je masama omoogućeno pravo glasa i kad se otvorila mogućnost jednostavne komunikacije s glasačima.](#)⁵⁸
- Od tog dela, članak uvodi narativ koji ne pruža mnogo informacija i činjenica o samom pojmu propagande ali jasno povezuje prethodno definisane negativne prizvuke s tri primera koja su u skladu s nacionalističkim desničarskim narativima. Kada se naglašava zloupotreba od strane totalitarnih režima, navodi se samo primer jugoslovenske federacije i veza ka drugom pristrasnom članku – *Jugokomunistička propaganda*. Dalje nastavlja s opisivanjem propagande u 20. i 21. veku: „*Medijska propaganda tijekom Prvog svjetskog rata prvi je primjer moderne propagande. Nakon poraza Srba u Domovinskom ratu, velikosrpska je propaganda djelovala kako slijedi tijekom sukoba na Kosovu 1999.: Nisu postojala medijska izvješća o albanskim izbjeglicama, humanitarna katastrofa na Kosovu opisana je kao prenapuhana zapadnjačka (NATO-va) propaganda*“.⁵⁹
- I u 21. veku: „*Propaganda se i danas još uvijek koristi u brojne političke svrhe. Tijekom pregovora Hrvatske o pristupanju EU-u, osobito prije referendumu, oglašavanje ili propaganda Europske unije bila je sveprisutna*“.⁶⁰
- Navedene dve rečenice oblikovane su tako da upućuju na zaključak da su u pitanju neoborive činjenice. I zaista, istina je da je režim Slobodana Miloševića pokrenuo ratnu propagandu tokom ratova u Jugoslaviji 1991.–1999. Takođe je istina da je tokom procesa pristupanja Evropska unija ponudila hrvatskoj javnosti informacije – a ne propagandu – o prednostima članstva u Uniji. Čini se da je svrha ove kontekstualne pristrasnosti slanje i kontekstualizacija poruka koje često ponavlja radikalna desnica: nacionalistička mitologizacija hrvatskog rata za nezavisnost i sugestija da je EU na neki način izmanipulisala hrvatske građane da glasaju za članstvo zemlje u Uniji na referendumu iz 2013. godine.

⁵⁶ Pregledane verzije su iz aprila 2020. i marta 2021.

⁵⁷ Vedran Obućina. Far Right Extremism in Croatia. Friedrich Ebert Stiftung, 2012.

⁵⁸ Verzija iz jula 2020.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Ibid.

Dezinformacija (članak na Sr.WP-u)

- Iako mu nedostaju neke od suptilnosti koje se pojavljuju u članku o propagandi na hrvatskom jeziku, [članak o dezinformaciji na srpskom jeziku](#) koji je pregledan tokom ove procene podjednako je štetan. Umesto da pruži neutralan opis *dezinformacije*, zasnovan na činjenicama podržanim pouzdanim izvorima, članak nudi prikaz fenomena iz jednog izvora: „*Ako želimo ozbiljno da proučavamo problem dezinformisanja treba da se vratimo, na duboku intuiciju velikih preteča Lenjina i Gebelsa: u psihokratiji istina se ne računa, u krajnjoj liniji ona zapravo i ne postoji, postoji samo ono što se nametne ljudima da veruju da je istina ili, još bolje, ono u šta su navedeni da veruju.*”
- Članak je u velikoj meri spisak propagandinih citata, izmišljenih u doba režima Slobodana Miloševića, tokom jugoslovenskih ratova, koji su kao oblikovani kao primer zapadnjačke pristrasnosti i/ili operacija dezinformacija usmerenih protiv Srba. „*Svako je na radiju čuo da su Srbi, tokom borbe sa hrvatskim ili muslimanskim žrtvama, uvek bili samo „poginuli“, dok su njihovi protivnici uvek bili „brutalno masakrirani ili ubijeni“, što svakako nosi više težine u doba viktimoofilije.*”
- Navodeći opovrgnutu priču o navodno [lažiranim TV snimcima koncentracionog logora u Trnopolju](#) koji je vodila vojska bosanskih Srba, u članku se navodi da je ona „*izuzetno doprinela jačanju kampanje demonizacije Srba*“.
- Uprkos tome što su ih istraživači i verodostojni medijski izvori više puta opovrgnuli, narativi navedeni u ovom članku prihvaćeni su u delovima društva kao nesporne činjenice, zahvaljujući decenijama pristrasnosti i dezinformacija koje su širili nacionalistički tabloidi i alternativni medijski portali.

4. SUMNJIVI IZVORI

„Istina nije istina.“

Rudi Đulijani, advokat bivšeg predsednika SAD, Donalda Trampa (avgust 2018.)⁶¹

Pitanje autentičnosti i integriteta izvora korišćenih u stotinama članaka Wikipedije na hrvatskom jeziku bavi se visoko ispolitizovanim i osetljivim pitanjem šta čini propagandu, lažne vesti i dezinformacije, i koji su akteri odgovorni za organizovano širenje takvih narativa.

- Veoma je važno napomenuti da iako svaki članak koji koristi sporne izvore nije nužno pristrasan i/ili iskrivljen, oni koji značajno odstupaju od principa neutralnosti u velikoj se meri oslanjaju na sporne izvore.
- Ovom procenom je identifikovano više mrežnih izvora koje su hrvatski i regionalni novinari i organizacije za provjeru činjenica nezavisno označili kao kreatore i širitelje govora mržnje, lažnih vesti, dezinformacija i teorija zavere.
- Ova je procena proverila moguću neprimerenu uticaj mrežnih izvora koji su povezani sa levičarskim grupama i organizacijama, ali nije utvrdila značajno postojanje takvih referenci na Hr.WP-u.
- Sporni mrežni izvori klasifikovani su na sledeći način:
 - Samoobjavljene internet strane koje se predstavljaju kao autentični medijski portali.

⁶¹ CNN: [Giuliani kaže da „istina nije istina“](#)

Nisu službeno registrovane ni u jednoj od pregledanih jurisdikcija (Hrvatska, Srbija, Bosna) i ne nude informacije o svojim uredničkim timovima niti o načinu finansiranja;

- Otvoreno ultradesničarski medijski portali;
- Službeno registrovane internet strane konzervativnih interesnih grupa i ultradesničarskih političkih stranaka. Zvanično su registrovani kao pravna lica ili mediji kod odgovarajućih institucija u svojim državama;
- Zvanično registrovani portali i internet strane u vlasništvu i/ili pod stvarnom kontrolom kulturnih organizacija koje se smatraju bliskim hrvatskoj radikalnoj desnici. Zvanično registrovani kao pravna lica ili mediji kod odgovarajućih institucija u svojim državama.

Naziv*	Opis / komentar	Broj članaka**
<u>Croatia Rediviva</u>	Neslužbeno udruženje historičara. Stavovi su tvrdo desničarski i konzervativno-nacionalistički. Objavljuje istraživanja i lične stavove od kojih neki pripadaju revizionistima i u kojima se ublažava uloga ustaškog pokreta u Hrvatskoj za vreme Drugog svetskog rata. Croatia Rediviva je službeno registrovana kao udruženje i uredno objavljuje godišnje finansijske izveštaje.	20
<u>HKV - Hrvatsko kulturno vijeće / Hrvatski tjednik</u>	Hrvatsko kulturno vijeće utjecajna je ultrakonzervativna nacionalistička kulturna organizacija i neformalna udruga intelektualaca koji podržavaju identitarističke, nativističke i nacionalističke političke stavove. Organizacija je uredno registrovana kao udruženje. Na internet stranama HKV nalaze se izdanja „Hrvatskog tjednika“, jednog od najekstremnijih i najotvorenije neofašističkih časopisa u Hrvatskoj kojeg prate ozbiljne kontroverze. ^{62 63}	130
<u>HOP</u>	Platforma „alternativnih vesti“. Nije službeno registrovana kao pravno lice ili medij ni u jednoj od pregledanih jurisdikcija (Hrvatska, Bosna, Srbija). Internet strana promoviše kleronacionalističke narative i teorije zavere. Pored toga što nije službeno registrovana, nema ni bilo kakvih vidljivih oglasa, što bi moglo da ukaže prisustvo aktera povezanih s političkim grupama i/ili državama. Izveštaj o medijskim slobodama jedne od vodećih organizacija civilnog društva, GONG, označilo ga je kao promotera govora mržnje i dezinformacija. ⁶⁴	35
<u>Hrvatski fokus</u>	Hrvatski fokus službeno je registrovan kao stranica „Tkanice“, izdavačke kuće sa sedištem u Zagrebu. To je konzervativni nacionalistički Internet magazin koji se smatra bliskim Hrvatskoj stranci prava.	90
<u>Hrvatsko nebo / Pokret za hrvatsku budućnost</u>	Neregistrovani portal vesti koji se smatra glavnim promoterom PHB-a (Pokreta za hrvatsku budućnost), relativno nepoznate ultranacionalističke političke organizacije. PHB i Hrvatsko nebo uređuje i održava Nenad Piskač, politički aktivista, pisac, novinar i samozvani historičar. Piskač je redovan saradnik u Hrvatskom kulturnom vijeću (HKV), ultrakonzervativnoj nacionalističkoj kulturnoj instituciji.	25

⁶² [Zašto je Hrvatski tjednik, nakon desetaka vulgarnih naslovnica, tek sad postao ‘moralno nakazan’](#); (Jutarnji list; komentar)

⁶³ [Neprihvatljivo žigovanje novinara u Hrvatskoj | Politika | DW | 31.05.2019](#) (Članak i službena protestna nota nemačkog javnog servisa, Deutsche Welle, nakon što je Hrvatski tjednik objavio „poternicu“ sa fotografijama austrijskih i nemačkih novinara koji su kritički izveštavali o skupu na Blajburgu.

⁶⁴ U istraživačkom izvješću „Against Hate/Protiv mržnje” objavljeni su detaljni rezultati kao deo projekta koji su izradili GONG, Centar za mirovne studije i Ministarstvo pravde Finske. Dostupno na: [Analiza mrežnih stranica u kontekstu govora mržnje | CMS](#)

<u>Kamenjar</u>	Samoobjavljeni portal „alternativnih vesti“. Kamenjar i njegov matični izdavač „Eranijske kronike“ ne postoje kao pravna lica u Hrvatskoj, Bosni niti u Srbiji. Kamenjar redovno objavljuje teorije zavera i pseudo-istorijske članke koji pokušavaju da ublaže ulogu ustaškog pokreta. Ova internet strana je više puta označena od strane regionalnih organizacija za proveru činjenica (Faktograf; GONG) kao izvor dezinformacija. ^{65 66}	60
<u>Konzerva</u>	Ultrad desničarski portal vesti nepoznatog porekla. Objavljuje teorije zavere, anti-migrantske i anti-LGBT priče. Izveštaj o medijskim slobodama koje je pripremio GONG, jedna od vodećih hrvatskih organizacija civilnog društva, označio ga je kao izvor dezinformacija. ⁶⁷	3
<u>Narod.hr</u>	Narod.hr se predstavlja kao nezavisni portal vesti. U vlasništvu je i pod kontrolom hrvatske katoličko-konzervativne interesne grupe „U ime obitelji“. Organizacija je vatreni protivnik pobačaja i zalaže se za ograničenje LGBT prava. U 2013. godini prisilila je Hrvatski sabor da sazove ustavni referendum koji bi brak definirao kao zajednicu muškarca i žene, čime je, zapravo, uspela da zabrani istopolne brakove.	300
<u>Projekt Velebit</u>	Projekt Velebit je portal „alternativnih vesti“ koji je otvoreno radikalno desničarski. Iako nije službeno registrovan kao medij, zvanično je glasilo istoimene radikalno-desne interesne grupe. Projekt Velebit promovira tradicionalne nacionalističke i radikalno desne narative i vodi kampanju za pripajanje delova Bosne i Hercegovine u kojima Hrvati čine etničku većinu. U poslednje vreme, stranica objavljuje teorije zavere o virusu Covid-19 i vakcinama. Jedan od osnivača Projekta Velebit, Marko Jurič, bivši je televizijski novinar čiju je emisiju zbog govora mržnje kaznilo hrvatsko Vijeće za elektroničke medije. ⁶⁸ Sam Jurič je 2019. godine bio pod istragom državnog pravobranilaštva zbog govora mržnje. ⁶⁹	10
<u>Stina hrvatskih praidova / Stranka hrvatskog prava (SHP)</u>	Kleronacionalistička i otvoreno proustaška web stranica i politička organizacija. SHP nije službeno registrovana ni u jednoj od pregledanih jurisdikcija. Web-stranica se predstavlja kao portal alternativnih vesti. Promoviše „drugačije“ stavove o NDH i Anti Paveliću. Prenosi priče s Projekta Velebit i drugih desničarskih portala sa ove liste, ali i YouTube video podcaste sa ekstremno desničarskim sadržajima. Stranica sa komentarima sadrži brojne primere govora mržnje.	35

⁶⁵ [Resonant Voices Radar: January 2020](#) (RV Radar prati medije na Zapadnom Balkanu u potrazi za dezinformacijama, lažnim vestima i govorom mržnje)

⁶⁶ „Protiv mržnje“, projekt GONG-a, Centra za mirovne studije i finskog Ministarstva pravde: [Analiza mrežnih stranica u kontekstu govora mržnje | CMS](#) (Str. 9, 28-30)

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ N1.hr (vest) [Zbog govora mržnje Vijeće za elektroničke medije gasi Z1 televiziju na tri dana](#)

⁶⁹ Autograf.hr: DORH pokrenuo kazneni postupak protiv Marka Juriča

Dnevno.hr

Dnevno je portal vesti u privatnom vlasništvu i poznat je po širenju ultradesničarskih narativa i govora mržnje. Redovno je objavljivao ultradesničarske teorije zavere, ekstremno nacionalističke i lažne anti-migrantske vesti. Godine 2017., portal je objavio huškačku fotomontažu i popratnu priču koja je dovela do nasilja protiv parlamentarne poslanice srske nacionalnosti iz Socijaldemokratske partije Hrvatske.⁷⁰ Zanimljivo je da je Dnevno imao sestrinske firme i portale u Srbiji i Bosni i Hercegovini koji su čitaocima servirali mnoštvo identičnih huškačkih ultradesničarskih sadržaja - ali sa predznakom za Srbe i Bošnjake.

Izdavač portala Dnevno je na kraju bankrotirao, uglavnom zbog tužbi za klevete. Nova uprava je ublažila retoriku, ali je portal i dalje čvrsto na ultradesnoj strani političkog spektra.⁷¹

60

*Podaci prikupljeni u martu i aprilu 2021.

** Popis nije konačan

⁷⁰ Balkan Insight: [Moment of Truth: Reality Bites for Notorious News Brand](#)

⁷¹ Ibid.

Pozadina i kontekst:

DOGAĐAJI

- Novoizabrani administratori i aktivni urednici Hr.WP-a napravili su jasna i konkretna poboljšanja u nekim od najosetljivijih i najspornijih članaka, uključujući i one koji su privukli značajnu medijsku pažnju. To se odnosi, ali ne isključivo, na članke o koncentracionom logoru Jasenovac⁷², Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH)⁷³, Anti Paveliću⁷⁴, Vjekoslavu Luburiću⁷⁵ i drugim zvaničnicima ustaškog režima. Reformisana zajednica je ispravila ili uklonila niz ozbiljnih pogrešnih tumačenja činjenica, posebno onih koja se odnose na tvrdnje revizionista i osoba koje negiraju genocid. Nekoliko članaka koji su bili tek nešto više od pukih ideoloških etiketa potpuno je uklonjeno. Do brojnih poboljšanja došlo je nezavisno od i paralelno sa radom na ovom izveštaju.

Iako je ovo nesumnjivo korak u pravom smeru, prerano je reći da li će skorašnje promene biti dovoljne da se Wikipedija na hrvatskom jeziku ponovo uskladi sa širom misijom pokreta. Projekat je bio zarobljen više od decenije, a problemi u vezi sa sadržajem već dugo nisu samo stvar nekoliko politički osetljivih članaka i tema. Bilo bi nerealno očekivati da će se kažnjena grupa administratora i urednika, koja je provela godine stvarajući sadržaj, naprosto spakovati i otići.

- Postoji realna opasnost da se problemi vrate unutar relativno kratkog vremenskog okvira. Jednostavan čin uklanjanja *cele grupe* odmetnutih administratora možda neće biti dovoljan da spreči njih ili njihove saveznike da otvore nove naloge, ponište promene u sadržaju i – uz dovoljno vremena – ponovo zauzmu upravljačke pozicije na projektu. Kako je pokazala historija Hr.WP-a, proces RfC ne može da reši sistemske probleme i pokušaje organizovanih grupa da preuzmu ceo projekat. Zahtev za mišljenje (RfC) je efikasan instrument kada se upotrebljava u skladu sa izvornom namenom – da se reše pojedinačni sporovi i izolovani problemi u vezi sadržaja; ali on ne može biti brana protiv organizovanih pokušaja uticanja na velike delove sadržaja na Wikipediji.

JEDAN MULTICENTRIČNI JEZIK – ČETIRI PROJEKTA WIKIPEDIJE

- Stvaranje odvojenih bosanskih, hrvatskih i srpskih Wikipedija, pored postojećeg srpskohrvatskog projekta, pre skoro dve decenije bilo je, po mišljenju autora, *strateška greška*. To je praktično omogućilo etno-nacionalnu podelu izvorne srpskohrvatske zajednice na Wikipediji i „poguralo“ urednike i posetioce da se okrenu ka svojim „nacionalnim projektima“. Osim toga, podela je lišila novoformirane zajednice uredničke raznolikosti koja obično vode i podupire tradicionalno uspešan proces [uređivačkog konsenzusa](#) u drugim projektima pluricentričnih jezika. Kao što se moglo i očekivati, to je dovelo do nacionalističke pristrasnosti i pojave dezinformacija u člancima koji su trebali da pruže činjenično utemeljene i neutralne opise različitih istorijskih i društvenih događaja, fenomena i ljudi u skladu s Wikipedijinih pet principa.

⁷² [Jasenovac concentration camp](#) (En.WP)

⁷³ [Independent State of Croatia](#) (En.WP)

⁷⁴ [Ante Pavelić - Wikipedia](#) (En.WP)

⁷⁵ [Vjekoslav Luburić](#) (En.WP)

- Osnivač Wikipedije Džimi Vejls izrazio je sličan stav 2013. godine, kada je za hrvatske dnevne novine Jutarnji list izjavio da srpska i hrvatska Wikipedija nikada nisu trebale da budu razdvojene. „*Moj dugogodišnji stav je uvek bio da je, zapravo, pogrešno imati dve odvojene Wikipedije u tom delu sveta,*“ citirao ga je Jutarnji list.⁷⁶
 - Zanimljivo je spomenuti da je zahtev za stvaranje odvojenog Wikipedijinog projekta na crnogorskom jeziku tri puta odbijen iz razloga međusobne razumljivosti.^{77 78 79} U obrazloženju odbijanja zahteva za Wikipedijom na crnogorskom, Jezički odbor je [naveo](#) „*da su važeća pravila za stvaranje projekta bila na snazi ranije, srpska, hrvatska i bosanska Wikipedija ne bi bile stvorene kao projekti odvojeni od izvorne srpskohrvatske Wikipedije*“. Odbor je savetovao crnogorskoj zajednici da učestvuje u srpskom ili srpskohrvatskom projektu, dodajući da on „*ne razmatra političke razlike jer je cilj Fondacije Wikimedia da svakom pojedincu omogući slobodan, nepristrasan pristup zbiru svog ljudskog znanja, a ne informacije sa tačke gledišta pojedinačnih političkih zajednica.*“⁸⁰
- Takozvana „Dubina Wikipedijinih članaka“ je pokazatelj kolaborativnog kvaliteta enciklopedije.⁸¹ Rangiranje dubine članaka za Wikipedije s više od deset hiljada članaka pokazuje da je srpskohrvatska Wikipedija druga po redu, odmah iza engleske. Srpski, bosanski i hrvatski projekti rangirani su kao 18., 31. i 88. od 152 Wikipedije.

RAZUMLJIVOST VS. IDENTITET

- [Bosanski](#), [hrvatski](#), [crnogorski](#) i [srpski](#) su standardizovane varijante [srpskohrvatskog](#), [pluricentričnog jezika](#) sa više od 20 miliona govornika u kome srpski i hrvatski zauzimaju najveći udeo. Glavna razlika između srpskog i hrvatskog jezika je u tome što srpski jezik koristi i ćirilicu i latinicu, dok se hrvatski jezik piše samo latiničnim pismom. Iako je ćirilica zvanično pismo na srpskom jeziku u Srbiji, sve državne institucije i mediji redovno nude usluge na oba pisma, a izbor verzije uglavnom je stvar ličnih preferenci. Izvorni govornici bosanskog, crnogorskog i srpskog jezika mogu da čitaju i pišu na oba pisma i često ne obraćaju pažnju na to u svakodnevnom životu. Niz psihometrijskih studija sprovedenih između 1978. i 2004. godine na školskoj deci mladima u Srbiji i Bosni je otkrio je i potvrdio da nije bilo statistički značajne razlike u vremenu kognitivnog odgovora na tekst napisan ćiriličnim ili latiničnim pismom.^{82 83}
- Tokom proteklih 30 godina, delovi hrvatskog kulturnog establišmenta pokušali su da pročiste hrvatski jezik kako bi se što više razlikovao od drugih varijanti BHS.⁸⁴ Kampanja je obuhvatala često

⁷⁶ Jutarnji list (na hrvatskom) [OSNIVAČ WIKIPEDIJE GOVORI ZA NEDJELJNI: 'Srbi i Hrvati ne smiju imati odvojene Wikipedije'](#)

⁷⁷ [Requests for new languages/Wikipedia Montenegrin – Meta](#) (Zahtevi za nove jezike/crnogorska Wikipedija – Meta)

⁷⁸ [Requests for new languages/Wikipedia Montenegrin 2 – Meta](#) (Zahtevi za nove jezike/crnogorska Wikipedija 2 – Meta)

⁷⁹ [Requests for new languages/Wikipedia Montenegrin 3 – Meta](#) (Zahtevi za nove jezike/crnogorska Wikipedija 3 – Meta)

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ [Wikipedia article depth – Meta](#) (Dubina članaka na Wikipediji – Meta)

⁸² Lukatela, G., Turvey, M.T. (1979.). Some Experiments on the Roman and Cyrillic Alphabets of Serbo-Croatian. U J.V. Kavanagh i R. L. Venezky (Ed.) Orthography, reading, and dyslexia. Baltimore, MD, University Park Press.

⁸³ Rot, N., Kostić, A. (1988.). Čitljivost reči i rečenica štampanih latinicom i ćirilicom, Psihologija, XXI, 3-15.

⁸⁴ David Bruce Macdonald. Balkan Holocausts? Serbian and Croatian victim-centred propaganda and the war in Yugoslavia. Manchester University Press 2002. str. 138-145

predstavljanje novih reči, pa čak i titlovanje regionalnih filmova i TV produkcija; bila je u velikoj mjeri uspešna, a njen ideološki podtekst je postao široko prihvaćen.

- Poštujući razlike između varijanti, ondašnji jugoslavenski izdavači redovno su izdavali odvojene hrvatske i srpske prevode uvezenih enciklopedija, udžbenika i knjiga za decu (na primer, Larousse Enciklopedija za decu (1974.) ili Velika medicinska enciklopedija⁸⁵). Danas skoro svi proizvođači i distributeri robe široke potrošnje pružaju zasebne informacije o proizvodima, korisničke priručnike, reklame i oglase na hrvatskom, bosanskom i srpskom jeziku.
- U Bosni, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji ima približno 16 miliona ljudi koji jednu od varijanti smatraju svojim maternjim jezikom.⁸⁶ Jezici se takođe govore među balkanskim zajednicama u dijaspori, od kojih se najveće nalaze u Kanadi, Australiji, Nemačkoj, Švedskoj, Švajcarskoj i Austriji.⁸⁷
- Uzajamna razumljivost različitih BHS varijanti jednaka je onoj između američke i britanske varijante engleskog jezika.⁸⁸ Drugim rečima, prosečno obrazovani izvorni govornik bilo koje BHS varijante trebalo bi da bude u mogućnosti da u potpunosti razume i/ili da se uključi u bilo koju vrstu i oblik komunikacije – bilo da je to književnost, poezija, nauka ili specifični humor – na jezičkoj varijanti koju ne smatra maternjim jezikom.
- Ova činjenica se odražavala u politici i presudama Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (ICTY), suda UN-a koji je sudio za teške zločine počinjene tokom ratova u Jugoslaviji, devedesetih godina prošlog veka. Tribunal je angažovao prevodioce iz svih regiona bivše Jugoslavije i prihvatao sve nacionalne i regionalne varijante, bez obzira na nacionalnost osobe kojoj se sudi, na osnovu uzajamne razumljivosti.^{89, 90}
- U maju 2010. godine, Hrvatska je donirala Srbiji i Bosni svoj zvanični nacrt prevoda pravne stečevine EU, složenog i veoma tehničkog skupa pravila i propisa koji čine zakonodavstvo EU i glavni su element procesa evropske integracije⁹¹.
- U sadašnjem radikalnom desničarskom diskursu u regionu, bosanski, hrvatski, crnogorski i srpski jezici predstavljaju identifikatore *Drugog kao prirodnog neprijatelja*⁹². Koncept Drugog nalazi se u samom središtu politika radikalnih desničarskih grupa širom regiona, a koje svet posmatraju kao

⁸⁵ CORBISS; Baza podataka Narodne biblioteke Srbije:

<https://plus.sr.cobiss.net/opac7/bib/search/expert?c=id%3D14534912&db=nbs&mat=allmaterials&max=50&all=true>

⁸⁶ <https://en.wikipedia.org/wiki/Serbo-Croatian#Demographics>

⁸⁷ <https://en.wikipedia.org/wiki/Serbo-Croatian>

⁸⁸ John Frederick Bailyn. To What Degree Are Croatian and Serbian the Same Language? Evidence from a Translation Study. Journal of Slavic Linguistics Vol. 18, No. 2 (2010), str. 181-219

⁸⁹ <https://www.icty.org/x/cases/mucic/tord/en/70623MS2.htm>

⁹⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Serbo-Croatian#Contemporary_names

⁹¹ [Hrvatska pokloni Srbiji prevod standarda EU \(slobodnaevropa.org\)](http://Hrvatska.pokloni.Srbiji.prevod.standarda.EU.(slobodnaevropa.org))

⁹² Vedran Obućina (2012.): Right-wing Extremism in Croatia, International Policy Analysis, str. 4-7, Friedrich Ebert Stiftung

borbu „nas“ protiv „njih“.⁹³ Ovu organizovanu netoleranciju karakteriše ideološki i programski naglasak na obnavljanju tradicionalnih vrednosti nacije ili zajednice.⁹⁴ Ova vrsta diskursa je bila očigledna i više puta predstavljena u člancima na Hr.WP-u i u diskusijama u Zahtevima za mišljenje (RfC) pregledanim u toku ove evaluacije. Konkretnije, članci koji obuhvataju istoriju Hrvatske tokom Drugog svetskog rata, raspad Jugoslavije 1991.-1999. i teme zajedničke istočnoevropskim nacionalističkim pokretima, redovno se oslanjaju na kontekstualnu pristrasnost i pristrasnost pri oblikovanju sadržaja pogledu izbora kako bi pozitivno preoblikovale istorijske događaje i implicitno podržali tradicionalne vrednosti.

UTICAJ DEZINFORMACIJA I NACIONALISTIČKIH PRISTRASNOSTI

Ova procena je potvrdila da su brojni članci koji sadrže dobro dokumentovane primere dezinformacije i radikalne desnice ostali neosporeni na stranicama Hr.WP duže od jedne decenije.

DEZINFORMACIJA ILI PRISTRASNOST ILI DEZINFORMACIJA I PRISTRASNOST?

- Studija slučaja koja je kvantifikovala dezinformacije širom bosansko-hrvatsko-srpskog jezičkog spektra, a koja se sprovedena u okviru ove istrage, otkrila je sistematsko iskrivljavanje činjenica o pojedincima osuđenim od strane Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (ICTY).
- Većina čitalaca Wikipedije na hrvatskom jeziku dolazi iz Hrvatske i zemalja sa velikom zajednicom hrvatske dijaspor, uključujući Bosnu i Hercegovinu, Kanadu, Nemačku, Švajcarsku i Švedsku.⁹⁵ Pregled koji je sproveden u sklopu ovog istraživanja pokazao je da su članci koji sadrže nacionalističku pristrasnost između 2017. i 2020. godine redovno bili među 30 najčitanijih na toj Wikipediji.⁹⁶ *Dugotrajno i neosporeno prisustvo pristrasnog sadržaja u velikom broju ideološki obojenih članaka može se tumačiti kao organizovana kampanja dezinformacija.* To je takođe i jasno kršenje osnovnih pravila Wikipedije, pre svega prvog i drugog principa.
- Za razliku od štampanih komercijalno dostupnih enciklopedija, čije se činjenice pregledaju i proveravaju *pre nego* što se pojave u knjižari, Wikipedija je dinamični, otvoreni sistem u stalnoj interakciji čiji je krajnji cilj da se ljudima koje govore različite jezike predstavi isto znanje dostupno u pouzdanim izvorima. Nasuprot drugim platformama koje objavljuju sadržaj koji je generisao korisnik, Wikipedija se oslanja na zajednicu volonterskih urednika i administratora koji primenjuju ista osnovna načela iz pet principa kako bi proverili i potvrdili sadržaj – na bilo kom jeziku. Međutim, određena količina nepredvidljivosti i različitosti u načinu na koji se činjenice kontekstualizuju i predstavljaju na svakom jezičkom projektu na Wikipediji deo je genoma mrežne enciklopedije. Ta

⁹³ Ramet P. Sabrina (1999.): *The Radical Right in Central and Eastern Europe Since 1989*, str.5-12, Penn State University Press

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Ukupan broj koji je prikupljen iz mesečnih podataka o saobraćaju iz Wikistasa tokom perioda između 2017. i 2021. [https://stats.wikimedia.org/#/hr.wikipedia.org/reading/page-views-by-country/normal|map|last-month|\(access\)~desktop*mobile-app*mobile-web|monthly](https://stats.wikimedia.org/#/hr.wikipedia.org/reading/page-views-by-country/normal|map|last-month|(access)~desktop*mobile-app*mobile-web|monthly)

⁹⁶ Ukupan broj koji je prikupljen iz mesečnih podataka o saobraćaju iz Wikistasa tokom perioda između 2017. i 2021. [https://stats.wikimedia.org/#/hr.wikipedia.org/reading/top-viewed-articles/normal|table|2018-08-18~2018-08-19|\(access\)~desktop*mobile-app*mobile-web|monthly](https://stats.wikimedia.org/#/hr.wikipedia.org/reading/top-viewed-articles/normal|table|2018-08-18~2018-08-19|(access)~desktop*mobile-app*mobile-web|monthly)

nepredvidljivost i različitost se manifestuju kroz manje ili veće delove namerne i nenamerne pristrasnosti.

- Neke predrasude nije moguće izbeći. Ljudi koji pišu i uređuju tekstove, posebno u člancima koji se bave političkim ili društveno osetljivim temama, ne mogu potpuno da pobegnu od sopstvenog referentnog okvira u potrazi za enciklopedijskim idealima. Međutim, pristrasnost se obično utvrđuje, o njoj se razgovara i nju, na kraju krajeva, ispravljaju zajednica Wikipedijinih volontera. Pristrasnosti koje se sistematski pojavljuju u stotinama različitih članaka, od kojih većina pokriva teme koje su važne u unutrašnjoj i regionalnoj političkoj areni, predstavljaju zabrinjavajući indikator. *Kada je ova pristrasnost strukturirana na način koji odgovara određenom političkom planu, sam članak prestaje da bude neutralni prikaz činjenica. Ako veliki broj ovih članaka ostane na mreži dovoljno dugo, slika koju zajedno stvaraju postaje deo organizovane kampanje dezinformacija.*

PAŽNJA I IZLOŽENOST

„Nažalost, moramo upozoriti hrvatske studente i učenike da je većina sadržaja na hrvatskoj inačici Wikipedije ne samo sporna, već i očigledno falsificirana.”

Željko Jovanović, ministar obrazovanja i nauke u Hrvatskoj; 13. septembar 2013.⁹⁷

Ljudska društva zavise od i oslanjaju se na zajedničku percepciju onoga što predstavlja činjeničnu istinu i stvarnost. Zajednička uverenja su ključna za interakciju ljudi sa svetom i drugim ljudima. U stvari, ona se mogu opisati kao lepak koji ne samo da drži društvo na okupu, već čini i psihološki integritet svakog pojedinca.⁹⁸

- Wikipedija nastoji da bude činjenično utemeljena, neutralna zbirka ljudskog znanja dostupna na bilo kojem jeziku. Ona je poznata po tome što drži prvo mesto u proveru istinitosti za milijarde korisnika interneta koji se oslanjaju na njenu enciklopedijsku tačnost i percipiranu neutralnost kao protivotrov za lažne vesti i ideološki motivisane dezinformacije. Tačnost i neutralnost postižu se putem samoupravljanja zajednice koja podupire postupak uređivačkog konsenzusa Wikipedije.
- Odražavajući ovu reputaciju u pogledu tačnosti činjenica, informacije iz uvodnog dela članka na Wikipediji unose se direktno u Google-ov panel znanja (Knowledge Panel), okvir sa informacijama koji se pojavljuje na vrhu liste rezultata pretrage. U tom smislu, uvodni deo bilo kog članka na Wikipediji je daleko najpoželjniji cilj za manipulaciju činjenicama. Ovo je važno zato što svaka današnja analiza dezinformacija mora da uzme u obzir činjenicu da veliki broj posetilaca samo ovlaš prolazi kroz sadržaj i retko kad nastavi dalje od uvodnog pasusa.⁹⁹ Posledično, mnogi ljudi – a posebno mladi – imaju tendenciju da formiraju stavove i mišljenja na osnovu „komadića“ informacija koje dolaze iz onoga što smatraju autoritativnim i pouzdanim izvorima - kao što je Wikipedija. A u slučaju Wikipedije, to su na prvom mestu uvodni pasusi članaka. Međutim, mladi ljudi, uglavnom srednjoškolci i studenti, su takođe oni koji najčešće čitaju i istražuju Wikipediju dalje i dublje od uvodnih pasusa.

⁹⁷ Novi list: [Jovanović: Djeco, ne baratajte hrvatskom Wikipedijom jer su sadržaji falsificirani](#)

⁹⁸ E. Tory Higgins, Maya Rossignac-Milon, Gerald Echterhoff. Shared Reality: From Sharing-Is-Believing to Merging Minds; [Current Directions in Psychological Science - Volume 30, Number 2, Apr 01, 2021](#)

⁹⁹ Prema rangu Alexa, prosečno dnevno vreme provedeno na Wikipedia.org 2021. godine iznosi 3 minuta i 46 sekundi.

Veliki broj naučnih istraživanja potvrdio je da se oni zaista sve više oslanjaju na Wikipediju da bi pronašli informacije koje su im potrebne za akademske zadatke.¹⁰⁰ Jedno takvo istraživanje, koje je 2015. godine sproveo Univerzitet u Osijeku, pokazalo je da 54 % dodiplomskih studenata redovno koristi Wikipediju u obrazovne svrhe.¹⁰¹ Razumno je pretpostaviti da je taj procenat u međuvremenu značajno porastao. U tom smislu, činjenica da su nacionalistička pristrasnost i dezinformacije koje su otkrivene na Wikipediji na hrvatskom jeziku toliko dugo uticale na javni diskurs verovatno je jedna od najozbiljnijih posledica preuzimanja projekta.

Dezinformacije stvaraju zbunjenost.

- Simulacija neutralnosti davanjem jednake važnosti ili otvaranjem platforme za sve konkurentske tvrdnje – naročito u temama i slučajevima u kojima već postoji naučna suglasnost o istinitosti činjenica – može da dovede do emocionalno opterećujuće konfuzije koja dovodi do nepoverenja i potkopava zajedničku percepciju činjeničnih istina.
Da parafraziramo zapažanje Hane Arent o obmani¹⁰², cilj onoga što se danas naziva dezinformacijama i neistinama nije da ljudi poveruju u njih, već da one postanu podjednako prihvatljive kao i stvarne, činjenične istine.¹⁰³
- Analiza političke pismenosti među hrvatskim maturantima je ilustrativan primer koji pokazuje koliko dugotrajno izlaganje dezinformacijama može dovesti do konfuzije.
Uzastopna istraživanja, sprovedena 2009, 2015. i 2021. godine, pokazala su da više od polovine ispitanika nije bilo sigurno da li je NDH bila fašistička država (48,5% u 2015. godini, 53% u 2021.).¹⁰⁴ Rezultati su dosledno pokazali značajnu i povećanu konfuziju među ispitanicima, čak i kada je reč o činjeničnim istinama koje su potvrđene širokim naučnim konsenzusom.¹⁰⁵
Dok takva visok nivo nesigurnosti odražava društveno-političku polarizaciju u hrvatskom društvu, ona se može pripisati i uticaju dezinformacija i teorija zavere koje godinama kruže u javnom diskursu.

	2015. Slažem se	2015. Niti se slažem niti se ne slažem	2021. Slažem se	2021. Niti se slažem niti se ne slažem
NDH je bila fašistička tvorevina	28,5%	48,6%	31,3%	53%
Donošenje odluka EU-a ugrožava suverenitet Hrvatske	23%	46%	-	-

¹⁰⁰ [Students' use of Wikipedia as an academic resource — Patterns of use and perceptions of usefulness](#); Neil Selwyn, Stephen Gorard; The Internet and Higher Education, Vol. 28, January 2016, Str. 28-34

¹⁰¹ [Sanjica Faletar Tanacković, Anja Đurđević, Boris Badurin. Wikipedija u akademskom okruženju: stavovi i iskustva studenata i nastavnika](#); Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, Odsjek za informacijske znanosti. Libellarium, br. 2, svezak 8 (2015); str. 161-199

¹⁰² „Ako vas svi uvek lažu, posledica toga nije da poverujete u te laži, već da niko više ni u šta ne veruje.” Hana Arent, Istina i Politika; esej objavljen u magazinu The New Yorker, 17. februar 1967. <http://archives.newyorker.com/?i=1967-02-25#folio=048>.

¹⁰³ Činjenična istina, prema definiciji Hane Arent u eseju „Istina i politika”: „Najvažniji element činjenične istine je da njena suprotnost nije ni greška ni iluzija, pa čak ni mišljenje, jer nijedno od njih ne odražava ličnu istinu, već namernu obmanu ili laž.” The New Yorker, 25. februar, 1967 str. 49

¹⁰⁴ Istraživanje su zajednički sproveli GONG, zagrebački Institut za društvena istraživanja, Univerziteti u Zagrebu i Rijeci i Centar za studije jugoistočne Evrope na Univerzitetu u Gracu

¹⁰⁵ Kompletni rezultati dostupni na GONG veb-sajtu (na hrvatskom) [Politička pismenost učenika ca završnih razreda srednjih škola](#)

Ustaše su se borile za hrvatske nacionalne interese	-	-	30,1%	43,6%
---	---	---	-------	-------

Ova istraživanja nisu direktno povezana ni sa jednim člankom na Wikipediji na hrvatskom jeziku, a Hr.WP nije ni u kom slučaju bila jedini niti glavni izvor desničarskih narativa u periodu koji je njima obuhvaćen. Međutim, posmatrane zajedno, ove studije nedvosmisleno ukazuju na postojanje povezanosti između zbunjenosti i dezinformacije.

Po mišljenju autora, ti rezultati, iako nisu uzročno-posledično povezani, upućuju na iste zaključke: a) potpuna ponovna usklađenost Wikipedije na hrvatskom jeziku važna je ne samo za njenu sopstvenu zajednicu, već i za šire društvo koje se sve više oslanja na njenu činjeničnu tačnost i neutralnost u procesu izgradnje zajedničke percepcije realnosti; i b) kada izvor koji se smatra univerzalno pouzdanim paralelno predstavlja revizionizam i naučno potvrđene činjenice, to može i hoće da dovede do generalizovanog osećanja nesigurnosti i zbunjenosti.

EMOCIONALNE POSLEDICE

- Dezinformacija se definiše kao netačna ili obmanjujuća informacija koja se širi *s namerom* dovođenja u zabludu.¹⁰⁶ Međutim, ova definicija obično zanemaruje jedan od ključnih aspekata tog fenomena i jedan od njegovih najvažnijih ciljeva: negativni emocionalni odgovor primaoca. Svrha dezinformacije je da prouzrokuje snažnu emociju – osećaj besa, očaja ili bespomoćnosti – ali i osećaj pripadnosti određenoj grupi.¹⁰⁷ To je takođe *gorivo koje pokreće teorije zavere*.¹⁰⁸
- Dezinformacije i teorije zavere dele dve važne karakteristike: one su *emocionalne*, s obzirom da su uzrokovane negativnim osećanjima, a ne racionalnim promišljanjima, i one su *socijalne*, s obzirom da su usko povezane s psihološkom motivacijom koja osnažuje sukob s Drugim.¹⁰⁹
- Dezinformacija je gotovo uvek kontekstualizovana i oblikovana tako da zamagli analitičko mišljenje i izbegne dekonstrukciju kroz pokretanje emocionalne reakcije.
- Nedavna istorija je više puta pokazala da teorije zavere i dezinformacije koje ih podstiču mogu da ugroze čak i napredne demokratije. Međutim, važno je napomenuti da su post-konfliktna društva i ona koja su opterećena sistemskom korupcijom značajno osetljivija na njihov toksični uticaj.
- Čini se da se dezinformacije uočene u nekim člancima Wikipedije na hrvatskom i srpskom jeziku, pregledanim tokom ove procene, poklapaju ne samo porukama političkih stranaka i

¹⁰⁶ DISINFORMATION | meaning in the Cambridge English Dictionary

¹⁰⁷ Kate Starbird. Disinformation as collaborative work: Surfacing the participatory nature of strategic information operations. Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction. 2019.

¹⁰⁸ Viren Swami, Martin Voracek, Stefan Stieger, Ulrich S Tran, Adrian Furnham; Analytic thinking reduces belief in conspiracy theories. Randomised control study; <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/25217762/>

¹⁰⁹ Jan-Willem van Prooijen, Karen M. Douglas, Belief in conspiracy theories: Basic principles of an emerging research domain; European Journal of Social Psychology, August 2018

ultrakonzervativnih grupa za pritisak, koje zajedno kolokvijalno nazivamo radikalnom desnicom, već i sa temama popularnih mitova i teorija zavere.¹¹⁰

PAŽNJA MEDIJA

„Ako hrvatska Wikipedija tvrdi da su Poljaci počinili genocid nad Nijemcima, koji su potom napali Poljsku radi sprječavanja daljnjeg istrebljenja njihovih etničkih pripadnika, i da je to bio povod za izbijanje Drugog svjetskog rata, tada se tu više ne radi o slobodi govora.”

Miljenko Jergović, Jutarnji list. Autorski komentar objavljen 27. marta 2018. ^{111 112}

- „Neobični slučaj hrvatske Wikipedije”¹¹³ bio je predmet intenzivne pažnje medija u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Srbiji. Vesti, priče, stavovi i analitički tekstovi, objavljeni u medijima između 2012. i 2019. godine, ukazali su na različite primere istorijskog negacionizma¹¹⁴, nacionalističke pristrasnosti i/ili dezinformacija širom Wikipedije na hrvatskom jeziku.¹¹⁵
U nedvosmislenoj referenci na brojne članke koji su pokušali da ublaže ulogu NDH, hrvatske fiktivne nacističke države, lokalni projekat Wikipedije je opisan kao „Nacistička Wikipedija” ili „NDH-pedia”.^{116 117}
Stavovi izraženi u vodećim hrvatskim i regionalnim medijima nisu ostavljali sumnju da je situacija na Hr.WP-u nanela ozbiljnu štetu reputaciji Wikipedije.
U 2013. godini, medijski izveštaji isprovocirali su tadašnjeg ministara za nauku i obrazovanje da upozori studente i školarce da ne koriste hrvatsku verziju internet enciklopedije.
- S druge strane, portali bliski radikalno desnim političkim grupama žestoko su branili historijski revizionizam i narative koji su predstavljeni u nekim od najspornijih članaka na Wikipediji na hrvatskom jeziku. Tekstovi objavljeni na ovim portalima tvrdili su da su osporeni članci, u stvari, otkrili činjenice koje su bile namerno skrivane od javnosti i ponudili jedinstvenu perspektivu duge hrvatske borbe za nezavisnost.
- Godine 2021., svi vodeći mediji su opširno izvestili da je projekt na hrvatskom jeziku počeo da se obnavlja i da nove verzije važnih članaka više ne sadrže revizionističke sadržaje.^{118 119} Desno

¹¹⁰ Boban Petrović, Janko Međedović, Olivera Radović, Sanja Radetić Lovrić, Conspiracy Mentality in Post-Conflict Societies: Relations With the Ethos of Conflict and Readiness for Reconciliation; Europe's Journal of Psychology 2019, Vol. 15(1), 59–81 <https://ejop.psychopen.eu/>

¹¹¹ Članak o Gdanjsku na Hr.WP iz 2018: <https://hr.wikipedia.org/w/index.php?title=Gdanjsk&diff=5055384&oldid=4922242>

¹¹² Jutarnji list: [NAZI WIKIPEDIA I HITLEROV NAPAD NA POLJSKU Kako je moguće da se u hrv. Wikipediji nađe teza da je Hitler Poljsku napao zbog genocida nad Nijemcima](#)

¹¹³ Referenca na naslov autorskog komentara o problemima na Hr.WP objavljenom na portalu Wikipedia Signpost. [Wikipedia:Wikipedia Signpost/2019-08-30/Opinion](#)

¹¹⁴ [Istorijski negacionizam - Wikipedija](#)

¹¹⁵ Jutarnji list: ['NDH NIJE BILA TOTALITARNA, A ŽRTVE U JASENOVCU POBILI SU PARTIZANI' Desničari preuzeli uređivanje hrvatske Wikipedije](#)

¹¹⁶ Portal Novosti: [Endehapedija](#)

¹¹⁷ Balkan Insight: [Kako je Hrvatska Wikipedija dovela do toga da Koncentracioni logor nestane](#)

¹¹⁸ Jutarnji list: Kuburin pad: [Dobio je globalnu kontrolu, a njegovi se sljedbenici, sada bez vođe, povlače](#)

¹¹⁹ Indeks.hr: [\[Indeks\] „Hrvatska Wikipedija konačno prestaje biti ustaško ruglo”](#)

orijentisani medijski portali takođe su izvestili o nedavnim promenama, komentarišući ih kao cenzuru i povratak titoizma.^{120 121}

¹²⁰ <https://www.hkv.hr/vijesti/jugo-ostavtina/35829-hrvatsku-wikipediju-preuzela-grupa-disidenata.html>

¹²¹ <https://narod.hr/svijet/suosnivac-wikipedije-pokrece-alternativnu-platformu-zbog-njenog-ostrog-skretanja-ulijevo>

HRVATSKA I JUGOSLAVIJA; KRATAK ISTORIJSKI PREGLED

Sledeći istorijski pregled je namenjen isključivo kontekstualizaciji važnih narativa koji se pojavljuju u člancima na Wikipediji na hrvatskom jeziku u kojima su činjenična tačnost i neutralnost bile osporene tokom ove procene, i u brojnim dobro dokumentovanim slučajevima koji su prijavljeni u RfC i u medijima. Historijski događaji pomenuti u ovom pregledu izabrani su zbog svog značaja i relevantnosti i u velikoj meri su određeni temama članaka na Hr.WP-u koji su analizirani u sklopu ovog izveštaja.

- Republika Hrvatska je zemlja u Jugoistočnoj Europi na istočnoj obali Jadranskog mora. Njena historija je često bila turbulentna i obeležena težnjom za povratkom davno izgubljene samostalnosti. Hrvatska je od samostalne kraljevine postala deo Habsburške i Austro-Ugarske Monarhije, a zatim jedan od osnivača Države Slovenaca, Hrvata i Srba / [Kraljevine Jugoslavije](#) i [Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije \(SFRJ\)](#) pod vodstvom Komunističke partije. Godine 1991. stekla je nezavisnost činom odcepljenja od SFRJ-a i naknadnog rata za nezavisnost 1991.– 1995.
- Zlosrećna Kraljevina Jugoslavija je od samog osnivanja, nakon Prvog svetskog rata (1914.–1918.), bila pogođena političkom nestabilnošću koju su doneli suprotstavljeni vektori uticaja u kojima se vizija srpske političke elite o jedinstvenoj državi sukobila s težnjom Hrvatske elite za većom političkom i teritorijalnom autonomijom.
- Podrivena slabim institucijama i autoritarnom vlašću kraljevske dinastije, disfunkcionalna parlamentarna demokratija Kraljevine nije bila sposobna da proizvede održivo političko rešenje za suprotstavljene nacionalizme. Do 1929. država je i formalno postala diktatura.¹²² Atentat na jugoslovenskog kralja od strane ekstremnih nacionalista 1934. godine,¹²³ u kojem su ustaše igrale važnu ulogu, osujetio je demokratske reforme i dodatno raspirio plamen nacionalističkog separatizma. Kada su sile Osovine napale 1941. godine, zemlja je već bila bure baruta.
- Isti temeljni sukob između etničkih nacionalizama i sličan nedostatak demokratskih instrumenata za njegovo rešavanje postaće glasnik smrti za jugoslovensku federaciju nastalu nakon Drugog svetskog rata, koja se raspala 1991. godine, nakon niza katastrofalnih neuspeha da se ponovno uspostavi kao demokratska višenacionalna država. To je dovelo do tragičnog građanskog rata čije se posledice još uvek osjećaju u čitavom regionu.
- Nakon napada sila Osovine, Ustaše, fašistička organizacija predvođena Antom Pavelićem, proglasila je Nezavisnu Državu Hrvatsku (NDH) – fiktivnu nacističku državu koju su poduprle nacistička Nemačka i Fašistička Italija.
- Pitanje nezavisnosti te kratkotrajne tvorevine i njenog položaja u nacionalnoj istoriji pretvorili su se u jedno od najspornijih pitanja u savremenom hrvatskom društvu. Pokušaj da se ona predstavi kao autentični deo dugogodišnje hrvatske težnje za samostalnošću bitan je deo mitova i teorija zavere koje propagira radikalna desnica.^{124 125}

¹²² [6 January Dictatorship](#) (En.WP; Šestojanuarska diktatura)

¹²³ [Yugoslav regency](#) (En.WP; Jugoslovensko namesništvo)

¹²⁴ David Bruce Macdonald. Balkan Holocausts? Serbian and Croatian victim-centred propaganda and the war in Yugoslavia. Manchester University Press 2002. Str. 138-145

¹²⁵ Nebojša Blanuša; Internal Memory Divided: Conspiratorial Thinking, Ideological and Historical Cleavages in Croatia. Lessons for Europe; Fakultet političkih znanosti Univerzitet u Zagrebu.

- Polu-autonomna paradržava vodila je mrežu koncentracijskih logora u kojima je sistematski poubijala više od sto hiljada svojih građana – Srba, Jevreja, Roma i političkih protivnika. Prema savremenim istoričarima, bio je to jedan od najubitačnijih režima 20. veka.¹²⁶
- Antifašistički pokret otpora doveo je do stvaranja Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), višenacionalne federacije koju su predvodili Komunistička partija i Josip Broz Tito, doživotni predsednik države. Hrvatska je bila jedan od osnivača SFRJ i jedna od njenih šest saveznih republika. To antifašističko nasleđe izričito se priznaje u Ustavu Hrvatske kao jedno od uporišta njene nezavisnosti.
- Hrvatska je 1991. godine proglasila nezavisnost nakon formalnog otpljenja od SFRJ. Tom su se činu usprotivili etnički Srbi, čije su snage uz podršku režima Slobodana Miloševića u Srbiji, iskoristile vatrenu moć Jugoslovenske armije za podelu teritorije i uspostavljanje [samoproglashene paradržave](#). Hrvatski rat za nezavisnost završen je 1995. godine, nakon što su dve vojne operacije^{127 128} ponovno uspostavile državni suverenitet.
- Rat u Hrvatskoj odneo je 22,000 života, prognao i raselio stotine hiljada ljudi i uništio privredu.¹²⁹ Međunarodni sud za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji (ICTY) doneo je niz presuda protiv srpskih vojnih i političkih zvaničnika za zločine protiv čovečnosti počinjene za vreme sukoba. Sud je istražio i preneo lokalnom pravosuđu nekoliko istaknutih slučajeva protiv hrvatskih političkih i vojnih zvaničnika. Hrvatski oficiri, koji su komandovali operacijama kojima je okončan rat, bili su predmet istrage i suđenja pred ICTY, a kasnije su oslobođeni. Rat koji je trajao od 1991. do 1995. godine često je predmet nacionalističkih tumačenja i još uvek uzrokuje političke trzavice između Srbije i Hrvatske.
- Još od prvih višestranačkih izbora održanih 1991. godine, hrvatskom političkom scenom dominiraju snažni desni centar i nacionalistička Hrvatska demokratska zajednica (HDZ). Stranka, koja delimično potiče iz antikomunističke i katoličko-konzervativne hrvatske dijaspore, držala je premijersku funkciju u 10 od 12 vlada od 1991. Zahvaljujući tradicionalno snažnoj gravitacijskoj privlačnosti kojom je kooptirao i umerene konzervativce i zagrižene nacionaliste, HDZ je uspešno prebrodilo izborne izazove i izdržao udar rastuće populističke desnice. Od 2012. do 2014. godine, stranka je, zajedno sa nekoliko visokih funkcionera, uključujući i bivšeg premijera, izvedena pred sud i osuđena za visoku korupciju.¹³⁰
- Uprkos preprekama i problemima sa sistemskom korupcijom i medijskim slobodama, kako je opisano u izveštajima međunarodnih nadzornih tela¹³¹ i evropskih institucija (nivo korupcije i sloboda medija su nešto bolji nego u regiji bivše Jugoslavije, ali lošiji nego u naprednim evropskim demokratijama), Hrvatska je danas konsolidovana demokratija sa dinamičnom političkom scenom, snažnim građanskim društvom i državnom administracijom koja je u stanju da organizuje slobodne, fer i konkurentne izbore. U 2009. godini, Hrvatska se pridružila NATO-u, a 2013. postala je 28. članica Evropske unije.

¹²⁶ Istoričar Stenli Dž. Pejn tvrdi da su direktna i indirektna ubistva od strane NDH bila „izvanredni masovni zločin“, koji je, u proporcionalnim razmerama, nadmašio sve druge evropske režime osim Hitlerovog Trećeg Rajha. [Independent State of Croatia/Nezavisna Država Hrvatska](#)

¹²⁷ [Operation Flash](#) (En.WP; Operacija Bljesak)

¹²⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Storm (En.WP; Operacija Oluja)

¹²⁹ Yugoslav Wars. (Žrtve rata u Hrvatskoj)

¹³⁰ [Historical negationism](#)

¹³¹ [Croatia: Freedom in the World 2019 Country Report](#)/ Freedom House: Hrvatska; Izveštaj o slobodi u svetu 2019.

Osnovne informacije u člancima o osuđenim ratnim zločincima

EN

HR

SR

SH

FR

DE

ES

Slobodan Praljak (...) bio je bosansko-hrvatski general koji je služio u Hrvatskoj vojsci i Hrvatskom vijeću obrane, vojsci Hrvatske Republike Herceg-Bosne, između 1992. i 1995. godine. **Praljak je 2017. proglašen krivim od strane Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju (ICTY) zbog kršenja zakona o ratu, zločina protiv čovečnosti i kršenja Ženevskih konvencija tokom rata u Hrvatskoj i Bosni.**

Slobodan Praljak (...) bio je hrvatski filozof, sociolog, filmski režiser i vojni zapovednik, general pukovnik Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane. Bio je predstavnik Ministarstva odbrane Republike Hrvatske u Hrvatskoj Republici Herceg-Bosni i Hrvatskom vijeću obrane (HVO) te komandant štaba HVO-a 1993. **Osudio ga je Međunarodni sud za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji.** Slobodan Praljak prekinuo je izricanje drugostepene presude ispijanjem otrova iz bočice u sudnici Haškog suda za ratne zločine, rekavši da nije kriv.

Slobodan Praljak (...) bio je hrvatski filmski režiser, političar, vojni zvaničnik i osuđeni ratni zločinac, poznat po tome što je obavljao funkciju generala Hrvatske vojske za vreme rata u Hrvatskoj, a zatim generala Hrvatskog vijeća obrane (HVO) u sukobu između Hrvata i Bošnjaka kada su snage pod njegovom komandom srušile Stari most u Mostaru 1993. godine.

Slobodan Praljak (...) bio je hrvatski filmski režiser, političar, vojni zvaničnik i osuđeni ratni zločinac, poznat po tome što je obavljao funkciju generala Hrvatske vojske za vreme rata u Hrvatskoj, a zatim generala Hrvatskog vijeća obrane (HVO) u sukobu između Hrvata i Bošnjaka kada su snage pod njegovom komandom srušile Stari most u Mostaru 1993. godine.

Slobodan Praljak, (...) bio je bosansko-hrvatski pisac, režiser, dužnosnik i političar. **Osuđen je od strane Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju za zločine protiv čoečnosti i ratne zločine.** Počinio je samoubistvo pri izricanju presude kojom je potvrđena njegova presuda po žalbi.

Slobodan Praljak (...) bio je hrvatski režiser i vojni vođa za vreme ratova u Hrvatskoj i Bosni. **Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju (ICTY) optužio ga je za učešće u nekoliko ratnih zločina tokom obavljanja funkcije generala Hrvatskog vijeća obrane (HVO).** 2004. godine izveden je pred sud, a 2013. i 2017. godine osuđen je kao ratni zločinac u prvom i drugom stepenu na 20 godina zatvora, što je izbegao tako što je počinio javno samoubistvo u sudnici.

Slobodan Praljak (...) bio je bosansko-hrvatski političar, inženjer i vojni zvaničnik koji se istakao za vreme rata u Bosni, koji je deo ratova u Jugoslaviji. **Bio je jedan od šest optuženika koje je optužio Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju (ICTY) u vezi s ratnim zločinima koji su počinjeni u nadležnosti Hrvatske Republike Herceg-Bosne.** Počinio je samoubitvo ispijanjem cijanida tokom sednice na kojoj je sud potvrdio njegovu presudu na 20 godina zatvora.

Bruno Stojić (...) je bosansko-hrvatski političar **osuđen od strane Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju (ICTY)**. Njegov sudski proces, uz učešće pet suoptuženih bosansko-hrvatskih političara koji su delovali u entitetu Hrvatske Republike Herceg-Bosne tokom rata, završio je tako što je on proglašen krivim i osuđen na 20 godina zatvora.

Bruno Stojić (...), hrvatski političar iz Bosne i Hercegovine. Godine 1992., Mate Boban postavio ga je za komandanta štaba Hrvatskog vijeća obrane. Godine 1993., prebačen je u Direkciju za proizvodnju oružja i vojne opreme.

NIJE DOSTUPNO

NIJE DOSTUPNO

NIJE DOSTUPNO

Bruno Stojić (...) je bosansko-hrvatski političar. Tokom rata u Bosni obavljao je viši politički položaj ministra obrane u samoproglašenoj Hrvatskoj Republici Herceg-Bosni. **Nakon rata je, zajedno s ostalim vođama entiteta, optužen od strane Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju za razne ratne zločine, uključujući zločine protiv čovečnosti, a osuđen je 2013. na 20 godina zatvora.**

<p>Tihomir Blaškić (...) penzionisani general Hrvatskog vijeća obrane (HVO) koji je služio tokom rata u Bosni i rata između Hrvata i Bošnjaka. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (ICTY) optužio ga je za ratne zločine, a 2000. osuđen je na 45 godina zatvora. U julu 2004., ICTY je po žalbi utvrdio da ne postoji njegova komandna odgovornost u većini optužbi, stoga je njegova kazna smanjena na devet godina zatvora.</p>	<p>Tihomir Blaškić (...) bivši je general Hrvatskog vijeća obrane (pre rata je bio oficir u JNA). Diplomirao je na Vojnoj akademiji u Beogradu 1983., a 2008. magistrirao na Fakultetu elektrotehnike i računarstva u Zagrebu. Bio je kapetan u JNA. Otišao je iz JNA 12. septembra 1991. na početku srpske agresije na Republiku Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu, i pridružio se HV-u i HVO-u. Dana 27. juna 1992. imenovan je za komandanta HVO-a u Operativnoj zoni Srednje Bosne. Imao je čin pukovnika.</p>	<p>Tihomir Blaškić, poznat i kao Tihofil, (...) bio je zapovednik stožera HVO-a u Mostaru, a za zločine počinjene tokom rata u BiH, Haški ga je sud osudio na nekoliko godina zatvora.</p>	<p>Tihomir Blaškić (...) General Hrvatskog vijeća obrane (predratni časnik u JNA). Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju (ICTY) osudio ga je na devet godina zatvora zbog ratnih zločina u Lašvanskoj dolini tokom sukoba Hrvata i Bošnjaka.</p>	<p>Tihomir Blaškić (...) bivši je hrvatski general iz Bosne i Hercegovine osuđen za ratne zločine. Od 1992. do 1994., bio je zapovednik hrvatskih snaga u središnjoj Bosni i Hercegovini, a posebno tokom sukoba Hrvata i Bošnjaka. Godine 1994. postao je general, a 1995. inspektor obrane Generalskog zbora Hrvatske vojske (HV).</p>	<p>Tihomir Blaškić (...) bio je zapovednik (od 1994. general) Hrvatskog vijeća obrane HVO-a od 1992. do 1995. godine. Blaškić je komandovao HVO-om u Lašvanskoj dolini u središnjoj Bosni, gde su uglavnom živeli Bošnjaci i Hrvati. Između maja 1992. i januara 1993. porasle su napetosti između tih dve zajednice. U aprilu 1993., hrvatske oružane snage na čelu s Blaškićem napale su razne bošnjačke zajednice u dolini.</p>	<p>Tihomir Blaškić (rođen 2. studenog 1960. godine u Kiseljaku, Bosni i Hercegovini, Jugoslaviji) bio je bosansko-hrvatski vojni zvaničnik Hrvatskog vijeća obrane, koji je osuđen od strane Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju za ratne zločine.</p>
---	---	---	--	---	--	---

Ratko Mladić (...) je osuđeni ratni zločinac i bosansko-srpski general pukovnik koji je predvodio vojsku Republike Srpske (VRS) tokom ratova u Jugoslaviji. Godine 2017. proglašen je krivim od strane Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju (ICTY) zbog ratnih zločina, zločina protiv čovečnosti i genocida.

Ratko Mladić (...) je osuđeni ratni zločinac koji je komandovao jugoslovenskim snagama u Hrvatskoj, a kasnije i srpskim snagama u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. godine. Županijski sud u Zadru osudio ga je u odsustvu na 20 godina zatvora za ratne zločine. 26. maja 2011. uhapšen je u selu Lazarevo u blizini Zrenjanina.

Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju osudio je Ratka Mladića na doživotnu kaznu zatvora za genocid (dve tačke optužnice), zločine protiv čovečnosti (pet tačaka optužnice) i ratne zločine (četiri tačke optužnice) u prvostepenoj presudi, 22. decembra 2017., koje je počinio u svojstvu najviše rangiranog generala u vojsci Republike Srpske

Ratko Mladić (...) je srpski general, komandant Glavnog štaba vojske Republike Srpske (1992. – 1995.) i jedan od srpskih vođa tokom raspada Jugoslavije. Za vrijeme ratnih sukoba u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, komandovao je nizom ključnih vojnih operacija.

Mladić je prvo raspoređen u treću armijsku oblast 27. septembra 1965, u garnizon u Skoplju, gdje je sa činom potporučnika komandovao vodom 89. pješadijskog puka. Čin potpukovnika dobija 25. decembra 1980. u Odjeljenju za operativnu nastavu u komandi garnizona Skoplje.

Ratko Mladić (...) jugoslovenski i bosanski general. Od 1991. do 1995., igrao je važnu ulogu u ratovima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. U potonjem je bio komandant vojske Republike Srpske u BiH.

ICTY ga je optužio za odgovornost za masakr u Srebrenici 1995. godine, kao i za druge ratne zločine između 1992. i 1995. godine, zbog čega je 22. decembra 2017. osuđen na doživotnu kaznu zatvora. Bio je u bekstvu od 1995. do 2011. godine.

Ratko Mladić (...) bio komandant štaba vojske bosanske Republike Srpske (VRS) u ratu u Bosni 1992. – 1995. Mediji ga nazivaju „krvnik Balkana”.

26. svibnja 2011., nakon 15 godina bekstva, srpska policija ga je uhapsila u Lazarevu (Vojvodina, Srbija). Izručen je Hagu pet dana kasnije kako bi se pojavio pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju; njegovo je hapšenje bilo preduslov za integraciju Srbije u EU. ICTY ga je 22. decembra 2017. osudio za genocid, zločine protiv čovečnosti i kršenje zakona ili običaja rata.

Ratko Mladić (...) je bivši bosansko-srpski general i osuđeni ratni zločinac koji je od 1992. do 1996. obavljao funkciju komandanta štaba vojske Republike Srpske.

Osuđen je za brojne ratne zločine i zločine protiv čovečnosti tokom rata u Bosni, uključujući gotovo četverogodišnji opsadu Sarajeva i masakr u Srebrenici počinjen u srpnju 1995. gde je ubijeno više od 8000 bosanskih muškaraca i mladića. Mladić je optužen pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju (ICTY) od 1995. za genocid nad Bošnjacima koji je planirao u saradnji s Radovanom Karadžićem.

Ratko Mladić (...) je bivši komandant štaba vojske Republike Srpske (VRS) za vreme rata u Bosni između 1992. i 1995. godine.

Rođen je tokom Drugog svetskog rata i odgojen u atmosferi rata i nacionalističkih težnji. Čovek sa snažnom ličnošću, pod uticajem smrti oca za vreme svetskog rata i samoubistva svoje 23-godišnje kćeri 1994. godine, pridružio se veoma mlad Jugoslovenskoj narodnoj armiji, a njegova je karijera imala neverovatan uzlet.

1996. godine, zajedno s ostalim vođama bosanskih Srba optužen je za ratne zločine i genocid od strane Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju (ICTY) u Hagu zbog opsade Sarajeva u kojoj je život

radi uspostavljanja
Republike Srpske.

izgubilo više od 10.000
ljudi te zbog masakra u
Srebrenici u kojem je
više od 7.000
bosanskih muškaraca i
dečaka ubijeno 11.
srpnja 1995., što je
najveći masovni pokolj
u Evropi od Drugog
svetskog rata.

Dodatak

1. Evidencija Zahteva za mišljenje (RfC) pregledanih tokom ove procene

1. [Zahtevi za komentar/Hrvatska Wikipedija - Korisnik Suradnik13 - blokiranje i brisanje - Meta](#) (2008.)
2. [Zahtevi za komentar/Hrvatska Wikipedija - Korisnik: slučaj Dalibor Bosits - Meta](#) (2009.)
3. [Zahtevi za komentar/Hrvatska Wikipedija-zloupotreba administrativnih alata od strane Korisnika:Kubura - Meta](#) (2010.)
4. [Zahtevi za komentar/Pitanja 2013. godine o Hrvatskoj Wikipediji - Meta](#) (2013.)
5. [Zahtevi za komentar/Pitanja 2013. godine o Hrvatskoj Wikipediji/Dokaz – Meta](#) (2013.)
6. [Zahtevi za komentar/Pitanja 2013. godine o Hrvatskoj Wikipediji/Dokaz/Sadržaj – Meta](#) (2013.)
7. [Zahtevi za komentar/Pitanja 2013. godine o Hrvatskoj Wikipediji/Dokaz/Postupak– Meta](#) (2013.)
8. [Zahtevi za komentar/Tvrdokorni nacionalizam na Hrvatskoj Wikipediji – Meta](#) (2015.)
9. [Zahtevi za komentar/Zloupotreba administratora na Hrvatskoj Wikipediji - Meta](#) (2016.)
10. [Zahtevi za komentar/Doslednost i pristrasnost na različitim jezičkim Wikipedijama \(primer Holokausta\) - Meta](#) (2017.)
11. [Zahtevi za komentar/Zloupotreba administratora na nivou cele lokacije i kršenje načela Wikipedije na Hrvatskoj Wikipediji – Meta](#) (2019.)
12. https://meta.wikimedia.org/wiki/Requests_for_comment/Global_ban_for_Kubura (2020.)

2. Spisak članaka pregledanih tokom ove procene

NAPOMENE:

- Sve URL veze upućuju na trenutne verzije članaka na Hr.WP, osim ako nije drugačije naznačeno.
- Svaki pregledani članak je zbog promena u sadržaju komparativno analiziran kroz vremenski okvir koji obuhvata period između januara 2013. i aprila 2021. Pored toga, svaki članak je upoređen sa odgovarajućim verzijama na engleskom, francuskom, španskom, nemačkom, srpskohrvatskom, srpskom i bosanskom jeziku (ako su verzije na tim jezicima bile dostupne).
- Nedavne promene u zajednici Hr.WP dovele su do brisanja pojedinih članaka koji su bili pregledani tokom ove evaluacije.

Tema: Drugi svetski rat	Napomene
1. Nezavisna drzava Hrvatska	
2. Vlada Nezavisne Države Hrvatske – Wikipedija	
3. Ante Pavelić – Wikipedija	
4. Ustaška nadzorna služba – Wikipedija	
5. Ustaška obrana – Wikipedija	

6.	Oružništvo (NDH) (Ver. 2020)	
7.	Crna Legija (Ver. 2020)	
8.	Ustaški sabirni logori – Wikipedija	
9.	Sabirni logor Stara Gradiška (Ver. 2020)	
10.	Koncentracijski logor Jasenovac (Ver. 2020)	
11.	Mile Budak – Wikipedija	
12.	Andrija Artuković – Wikipedija	
13.	Eugen Dido Kvaternik – Wikipedija	
14.	Ivo Rojnica (Ver. 2020)	
15.	Dinko Šakić (Ver. 2020)	
16.	Rafael Boban (Ver. 2019)	
17.	Miroslav Filipović (Ver. 2021)	
18.	Jure Francetić (Ver. 2019)	
19.	Josip Frank (Ver. 2020)	
20.	Ustaške djevojke	Samo na hrvatskom
21.	Ženska loza ustaškog pokreta	Samo na hrvatskom
22.	Hrvatski narodni otpor	
23.	Miro Barešić (Ver. 2020)	
24.	Rudolf Prskalo – Wikipedija	
25.	Bleiburška tragedija (Ver. 2020)	
26.	Svibanjska katastrofa (Ver. 2021)	Samo na hrvatskom
27.	Pokolj na Kočevskom Rogu – Wikipedija	
28.	Hrvatski hercegovački Blajburg	Samo na hrvatskom
29.	Križni put (1945.)	
30.	Ante Beljo – Wikipedija	
31.	Srbi u NDH (Ver. 2020)	Samo na hrvatskom
32.	Srbi u NDH: Broj žrtava (Ver. 2020)	EN, FR, DE, ES, SR imaju poseban članak – „Genocid nad Srbima u NDH“
33.	Holokaust u NDH (Ver. 2020)	
34.	Christophe Dolbeau	
35.	Društvo za istraživanje trostrukog logora Jasenovac	Samo na hrvatskom
36.	Jasenovački mit	Samo na hrvatskom
37.	Igor Vukić – Wikipedija	Hrvatski novinar; negator Jasenovca
38.	Ante Periša – Wikipedija	Hrvatski filozof; sekretar Društva za istraživanje trostrukog logora Jasenovac
39.	Stjepan Razum (Ver. 2019)	Predsjednik Društva za istraživanje trostrukog logora Jasenovac
40.	Roman Leljak (Ver. 2019)	
41.	Huda Jama	
42.	Hrvatski oslobodilački pokret (Ver. 2020)	HOP je nasljednik ustaškog pokreta
43.	Hrvatska (Buenos Aires)	Časopis hrvatske dijaspore (Argentina)
44.	Nezavisna Država Hrvatska (Toronto)	Časopis hrvatske dijaspore (Kanada)

45.	Ivan Alilović (Ver. 2020)	Hrvatski književni historičar; trenutni lider HOP-a
Tema: Jugoslavija		Napomene
46.	Josip Broz Tito – Wikipedija	
47.	Jugokomunistička propaganda	Članak obrisan aprila 2021
48.	Jugoslavenski komunistički zločini nakon završetka Drugog svjetskog rata (Ver. 2020)	
49.	Titoizam (Ver. 2020)	
50.	Jugokomunizam – Wikipedija	
51.	Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije – Wikipedija	
Rat u Jugoslaviji		
52.	Pokolj u Lovasu	
53.	Mostar – Wikipedija	
54.	Stari most u Mostaru (Ver. 2020);	
55.	Bošnjačko-hrvatski sukob: Dolina Lašve (Ver. 2020)	
56.	Hrvatska Republika Herceg-Bosna – Wikipedija	
57.	Vitez (BiH) – Wikipedija	
58.	Široki Brijeg – Wikipedija	
59.	Ljubuški – Wikipedija	
60.	Bosanskohercegovački Hrvati u ratu u Bosni i Hercegovini – Wikipedija	Samo na hrvatskom
61.	Bošnjačko-hrvatski sukob – Wikipedija	
62.	Logor Dretelj – Wikipedija	
63.	Hrvatske obrambene snage – Wikipedija	
64.	IX. bojna "Rafael vitez Boban" – Wikipedija	
65.	Pokolj u Ahmićima – Wikipedija	
66.	Pokolj u Gospiću	
67.	Pokolj u Tovarniku 22. rujna 1991. – Wikipedija (wikipedia.org)	
68.	Масакр у Сребреници — Википедија (Sr.WP)	
69.	Operacija Lukavac 93 — Vikipedija, slobodna enciklopedija (Sr.WP članak)	
70.	Operacija Krivaja (Sr.WP članak)	
71.	Lov na Gotovinu	
72.	Bruno Stojić – Wikipedija	
73.	Tihomir Blaškić (Ver. 2020)	
74.	Dario Kordić	
75.	Jadranko Prlić	
76.	Milivoj Petković	
77.	Mladen Naletilić Tuta (Ver. 2020)	
78.	Slobodan Praljak (Ver. 2020)	
79.	Valentin Čorić (Ver. 2020)	
80.	Dragoljub Ojdanić (Sr.WP članak)	
81.	Duško Tadić (Hr.WP članak)	
82.	Goran Jelisić (Sr.WP članak)	
83.	Ljubisa Beara (Sr.WP članak)	
84.	Milan Lukić (Sr.WP članak)	
85.	Milan Martić (Sr.WP članak)	

86.	Milan Babić (Sr.WP članak)	
87.	Mile Mrkšić (Sr.WP članak)	
88.	Milomir Stakić (Sr.WP članak)	
89.	Momčilo Krajišnik (Sr.WP članak)	
90.	Nebojša Pavković (Sr.WP članak)	
91.	Nikola Šainović (Sr.WP članak)	
92.	Radislav Krstić (Sr.WP članak)	
93.	Radoslav Brdjanin (Sr.WP članak)	
94.	Radovan Karadžić (Sr.WP članak)	
95.	Ratko Mladić (Sr.WP članak)	
96.	Sredoje Lukić (Sr.WP članak)	
97.	Sreten Lukić (Sr.WP članak)	
98.	Stanislav Galić (Sr.WP članak)	
99.	Stojan Župljanin (Sr.WP članak)	
100.	Veselin Šljivančanin (Sr.WP članak)	
101.	Vinko Pandurević (Sr.WP članak)	
102.	Vojislav Šešelj (Sr.WP članak)	
103.	Vujadin Popović (Sr.WP članak)	
104.	Zdravko Tolimir (Sr.WP članak)	
Druge nacionalističke / desničarske teme		Napomena
105.	Hrvatska šutnja (Ver. 2020)	
106.	Hrvatska stranka prava (1919.)	
107.	Čista stranka prava – Wikipedija	
108.	Stranka prava – Wikipedija	
109.	Ante Starčević – Wikipedija	
110.	Hrvatsko kulturno vijeće – Wikipedija	
111.	Studia croatica – Wikipedija	
112.	Hrvatski tjednik (Zagreb) – Wikipedija	
113.	Hrvatsko nacionalno etičko sudište – Wikipedija	Samo na hrvatskom
114.	Za dom – Wikipedija	
115.	Hrvatski istinski preporod – Wikipedija	
116.	Rashvaćivanje (Ver. 2020)	Samo na hrvatskom
117.	Detuđmanizacija – Wikipedija	Samo na hrvatskom
118.	Jugokomunizam – Wikipedija	Samo na hrvatskom
119.	Istospolna seksualnost	Samo na hrvatskom; Stranica obrisana maja 2021
120.	Homoseksualnost – Wikipedija	
121.	Istospolni brak – Wikipedija	
122.	Pobačaj (Ver. 2020)	
123.	Katolički pogled na pobačaj – Wikipedija	
124.	Katolički pogled na kontracepciju – Wikipedija (Ver. 2013)	Samo na hrvatskom
125.	Katolički pogled na umjetnu oplodnju	Samo na hrvatskom
126.	Antirodni pokret (Ver. 2019)	Sadržina članka „Rodna ideologija“)
127.	Dženderist – Wikipedija	
128.	Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji – Wikipedija	
129.	Vesna Pusić (Ver. 2019)	
130.	Slavko Goldstein – Wikipedija	

131.	Ivo Goldstein (Ver. 2021)	
132.	Dubravka Ugrešić (Ver. 2018)	
133.	Žarko Puhovski	
134.	Propaganda (Ver. 2020)	
135.	Dezinformacija (Sr.WP članak)	
136.	Gdanjsk (Ver. 2018)	
137.	Antifašizam – Wikipedija	
138.	Komunizam (Ver. 2018)	
139.	Katoličanstvo u Hrvata Bosne i Hercegovine – Wikipedija	
140.	Europska migracijska kriza 2015. (Ver. 2020)	
141.	Aleksandar Vučić	
142.	Velikosrpska ideologija (Ver. 2020)	
143.	Holokaust (Ver. 2020)	
144.	Hrvatski holokaust (Ver.2020)	Samo na hrvatskom
145.	Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije (Ver. 2020)	
146.	Miljenko Jergović (Ver. 2020)	
147.	Ivica Đikić (Ver. 2020)	
148.	Ante Tomić (novinar) (Ver. 2018)	
149.	Zlatko Hasanbegović (Ver. 2020)	
150.	Bruna Esih	
151.	U ime obitelji (Ver. 2020)	
152.	Brak	
153.	Brak u Hrvatskoj	Samo na hrvatskom
154.	Studia croatica – Wikipedija	Časopis hrvatske dijaspore (Argentina)